

Kilder i Rigsarkivet til besættelsestidens historie*

Af C. RISE HANSEN

Til Rigsarkivet (Hovedarkivet) afleveres arkivalier fra ministerierne og andre myndigheder, hvis ressortområde er hele Danmark eller i ganske enkelte tilfælde en del af riget, f. eks. Grønland. Nogen tidsfrist for afleveringer findes ikke. Nogle ministerier afleverer således deres journalsager efter få år og ret hurtigt også journaler eller kopibøger med tilhørende registre; det gælder f. eks. Justits- og Indenrigsministeriet, Arbejds- og Socialministeriet, mens andre ministerier først afleverer efter adskillige årtiers forløb. Det tidligere Krigsministerium har således kun afleveret til o. 1900, det tidl. Marineministerium til o. 1913, Generaldirektoratet for postvæsenet til o. 1848, Kirkeministeriet til o. 1915 (dog diverse sager længere frem); Udenrigsministeriets eget arkiv til o. 1920. Ministeriet for særlige anliggender har ikke afleveret sit arkiv, der nu findes i Socialministeriet.

Hvad angår de sager, der først og fremmest belyser de særlige forhold under besættelsestiden og opgørsårene umiddelbart derefter, har praksis i ministerierne m. h. t. journalisering været yderst forskellig. I visse ministerier er sådanne sager indført i kontorernes journaler ind imellem helt normale sager; det gælder f. eks. i udpræget grad justitsministeriet; mens man ellers andetsteds kan finde de særlige krigstidssager samlet på særlige journalnumre efter deres art, se f. eks. Handelsministeriet. Hvor intet særligt er oplyst i det følgende, bør arkivalierne først eftersøges i de normale journaler.

Endelig medførte den specielle krigstidslovgivning og opgøret derefter oprettelse af ikke få institutioner, nævn o. l., der ofte er særlig betydningsfulde for dem, der arbejder med besættelsestidens historie; de fleste af disse myndigheder er ophørt at virke, andre er under afvikling. Netop i de sidste år har store

* For de allerfleste nyere arkivalier gælder det, at de er almindelig tilgængelige, når de er 50 år gamle. Dette gælder også det meste af det her omtalte materiale (for privatarkiverne er fristerne dog oftest kortere, men varierende); det vil da sige, at forskeren, der ønsker at benytte dette, må fremskaffe en skriftlig tilladelse fra den institution eller person, der har afleveret eller har rådighedsret over papirerne. For visse arkivaliegrupperes vedkommende vil det utvivlsomt nærmest være en formsag, for andre grupperes derimod næsten umuligt; men den forsker, hvad enten det nu drejer sig om en, der vil arbejde med et rigshistorisk, politisk emne eller med en lokal- eller personhistorisk studie, bør ikke på forhånd give op, men forsøge en tilladelse fremskaffet.

afleveringer fundet sted; men enkelte af disse institutioners arkiver er dog endnu ikke modtaget i Rigsarkivet, således arkiverne fra Erstatningsrådet (bortset fra en enkelt gruppe sager), Kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom, de privat administrerede krigsforsikringer af skibe, varer og fragt.

Der er ikke ved udarbejdelsen af nærværende oversigt foretaget en systematisk gennemgang af den særlige krigs- og efterkrigstidslovgivning med påfølgende opsporing af de arkivalier, der måtte være nedfældet derudfra. Oplysningerne byggestort set på de næsten altid meget summariske fortegnelser, der er medfulgt arkivalierne ved afleveringen, og artiklen må i det hele betragtes som værende af en rent foreløbig karakter, utvivlsomt også på adskillige punkter med fejlagtige oplysninger. Når de ofte meget omfattende mængder af arkivalier ad åre er blevet gennemgået og nyregistreret i Rigsarkivet, og de endnu udestående arkivalier afleveret, vil der være muligheder for, at en langt udførligere og mindre fejlfuld vejledning kan udarbejdes. Når artiklen trods dette utilfredsstillende grundlag dog nu fremkommer, skyldes det, at forfatteren har ment, at den, da nu studiet af besættelsestidens historie pågår så intensivt, med alle mangler, dog vil kunne være til nytte.

Hvad angår den særlige række af *privatarkiver* til belysning af besættelsesårene (Arkiver fra besættelsestiden), gælder det, at langt de fleste af disse er indsamlet af dr. Jørgen Hæstrup, i de senere år i samarbejde med medarbejdere under DNH (Udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie), for disse arkivers vedkommende henvises til den af dr. Hæstrup udarbejdede fortegnelse (se s. 118 f). I andre tilfælde er arkiver i denne gruppe afleveret direkte til Rigsarkivet; det gælder først og fremmest arkivet efterladt af Det danske Råd i London, National America-Denmark Association (sen. America Denmark Relief, Inc.) (afleveret af John Hansen og Jean Hersholt) og arkivalier vedr. danske søfolk uden for spærringen (indsamlet af arkivar Knud Prange). Relativt lidt er beslaglagt af tyskernes efterladte arkiver, noget af det må søges blandt Centralkartotekets materiale og under Udvandringskontorets arkivalier, andet er samlet i en gruppe, kaldt Diverse tyske institutioners arkiver.

Endelig er indgået og indgår stadig brevstof o. l. i Rigsarkivets almindelige række af privatarkiver, der, modsat den ovenfor nævnte særlige række arkiver fra besættelsestiden, omfatter personarkiver, der ikke alene angår besættelsesårene, men omfatter også andre tidsperioder før og efter, ofte en persons hele liv; en fortegnelse over sådanne privatarkiver gives til sidst; det siger sig selv, at denne fortegnelse må antages ret hurtigt at blive forældet ved nytildgang af arkiver.

Statsministeriet

Ministeriets egne arkivalier er ikke afleveret for besættelsesårene. Afleveret er derimod arkivet for

Ministeriernes Pressesekretariat

(indtil 1940: Valutacentralens Pressesekretariat)

I dette arkiv findes en serie »Udsendelser til pressen« 1939–46 kronologisk ordnet (8 pk.), og en tilsvarende række 1941–46 alfabetisk-sagligt ordnet (9 pk.), sidstnævnte til dels med manuskripter, desuden et udvalg heraf i pakken »Udsendelser til pressen af forskellige indlæg i radioen« 1941–43. Af arkivets øvrige indhold kan fremhæves: »Interne meddelelser fra Direktoratet for Vareforsyning« 1941–43 (1 pk.); Udenrigsministeriets pressebureaus meddelelser til pressen 1941–43 og sammes situationsmeldinger 2.4–3.5. 1945 (1 pk.); Resuméer af udenlandsk radio- og ikke-offentliggjort nyhedsstof 1941–43 (5 pk.); Østre Luftværnskommando (sen. Landsmeldecentralens) daglige rapporter til chefen for Statens civile luftværn om luftkrigsaktiviteten over Danmark (1 pk.) 1941–43.

Grønland

Fra administrationen (Grønlands styrelse, Grønlandsdepartementet, Grønlandsministeriet og Den kgl. grønlandske handel) er modtaget grupper af arkivalier, herunder regnskaber m. bilag, også fra besættelsesårene. Iøvrigt er f. t. nedsendte arkivalier fra grønlandske lokale embeder til ordning. I New York-kontorets arkiv (se under konsulatsarkiver) findes materiale vedr. Grønlands forsyninger m. v. under 2. verdenskrig.

Det er for tiden yderst vanskeligt at finde rundt i disse arkivalier, der oftest kun er nødtørftigt ordnet eller helt uordnet. Journalerne til Grønlands styrelses og departementets korrespondancesager beror endnu i Ministeriet for Grønland.

Finansministeriet

Tjenestemandstol m. v.

Afleveret er de fleste arkivalier fra den i henh. til lov nr. 322 af 7. juli 1945 oprettede *domstol*, der fik til opgave at straffe tjenestemænd i staten, folkeskolen, folkekirken eller i en kommune, som – uden at rammes af bestemmelserne i den særlige lov af 1. juli 1945 om tillæg til borgerlig straffelov ang. forræderi og anden landsskadelig virksomhed – inden for perioden 9.4.1940 og frem til lovens ikrafttræden (1) havde været medlem af et nazistisk parti el. l., som mod landets interesser havde samarbejdet med den tyske besættelsesmagt eller (2) havde udvist uværdig national optræden eller (3) ydet besættelsesmagten hjælp ud over, hvad hans (hendes) tjenesteplicht pålagde ham (hende), eller (4) havde haft samkvem med medlemmer af besættelsesmagten eller denne tilknyttede organer i unødvendigt omfang.

Domstolen bestod af 3 medlemmer, men efter ændring ved lov nr. 450 af 1. okt. 1945 bestemtes, at den kunne deles i to eller flere afdelinger hver med 3 medlemmer. Der er afleveret 3 bd. dombøger, 26 bd. retsprotokoller, 6 spring-

bind med brevkopier, 91 pk. sager (nr. 1–610), 2 kassebøger og 1 scrapbog (avisudklip m. v.) samt 2 pk. med artikler, opråb, ugeblade, love, kassebilag m. v.); derimod beror domstolens journaler endnu (1963) i 1. lønningskontor.

Tjenestemandsdomstolens kendelser og dens præmisser var offentlige; domstolens medlemmer, auditøren samt bisiddere eller forsvareren havde pligt til at hemmeligholde, hvad de iøvrigt i anledning af sagen var blevet bekendt med.

Ifølge loven af 7. juli 1945 skulle finansministeren efter forhandling med justitsministeren udpege en særlig *auditør* til at forberede og gennemføre tiltale ved tjenestemandsdomstolen, efter 1. oktober-loven kunne udpeges yderligere een eller flere auditører. Fra disse auditørers arkiv, hvori også akterne fra auditøren ved den ekstraordinære undersøgelseskommission (se nedenfor) er indarbejdet, er bl. a. afleveret 3 kasser med fuldstændigt navnekartotek, 45 pk. med undersøgelsessager, 7 pk. m. genpartier af korrespondance, 1 pk. alm. sager, 3 bd. m. tjenestemandsdomstolens kendelser.

Mens det efter den oprindelige lov af 7. juli 1945 i almindelighed kun var muligt at påanke spørgsmålet om krav på ordinær pension og da til Højesteret (for afsatte dommers vedkommende dog hele kendelsen), bestemtes ved lov nr. 256 af 4. juni 1947, at de af tjenestemandsdomstolen afsagte kendelser kunne påankes til en ved samme lov oprettet domstol. Tilladelse til at påanke disse kendelser skulle meddeles af et særligt ankenævn, der ligeledes nu oprettedes. *Ankenævnet for tjenestemandssager* har afleveret 5 pk. sager (nr. 1–137) og 1 springbind m. brevkopier, *Domstolen for anke af tjenestemandssager* 31 pk. (nr. 1–164), 4 retsprotokoller og 1 dombog.

Som auditører ved denne 2. instans virkede de ovennævnte auditører, og materialet ved påankningen må søges i auditørernes ovenomtalte arkivalier samt i 3 bd. med ankeinstanskendelser og indstillinger.

Den ekstraordinære undersøgelseskommission

I overensstemmelse med udtalelser i motiverne til lov nr. 322 af 7. juli 1945 efter beslutning på ministermøde nedsattes den allerede nævnte *Ekstraordinære undersøgelseskommission*, der ligeledes trådte i virksomhed i 1945, jvf. finansministeriets cirkulære af 12. juli 1945; den fik til opgave at undersøge den optræden, der var udvist af det i staten, folkeskolen, folkekirken eller de til disse tjenesteområder knyttede institutioner beskæftigede ikke-tjenestemandsansatte personale. Kommissionen bestod af 3 medlemmer; fra den er afleveret 43 pk. sager (nr. 1–617) og 67 protokoller. Journalerne hertil er endnu (1963) i finansministeriets 1. lønningskontor.

4. statsaktivkontor

Herunder henlagdes indfordring af betalingskrav i henh. t. forsk. love mod danske og tyske statsborgere o. a. (se i det flg.). Arkivalier er f. t. (1963) ikke afleveret.

Det statistiske departement

Af materiale af interesse for studiet af besættelsestidens historie er muligvis spørgeskemaer vedr. skibsfarten 1941–46 (afleveret 1951) og Arkivalier vedr. turiststatistik 1940–44.

De tidligere hovedrevisorater

Fra 4. hovedrevisorats 2. kontor er 1951 modtaget de af modstandsbevægelsen og brigaden i Sverige aflagte regnskaber, ialt 189 pk.; her findes bl. a. regnskaber for Københavnsledelsen (og dens internerede), Centralkartoteket, »Svend Wagner«, Horserødlejren, D. K. B., regionerne, Parkkommando I–III, Holger Danske, Generalstaben, Danforce, Kirkens Front, 1.–5. bataillon.

Det tidl. Marineministerium

Ministeriets egne arkivalier er kun afleveret til og med 1913. Fra dets underinstitutioner er derimod afleveret forskelligt fra besættelsesårene, dog formentlig uden større interesse for emnet her.

Orlogsværftet har afleveret diverse tegninger til om- og nybygninger af skibe udført for tysk regning (Howaldtswerke A. G. als Treuhänder der Orlogswerft), bl. a. betonskibe. Dette materiale er tilgængeligt. Fra værftet er endvidere afgivet årsberetninger; men samlingen er ikke komplet.

Fra *Kystudkigsvæsenet* under afvikling er modtaget diverse arkivalier også berørende besættelsesårene, bl. a. udgåede skrivelser 1941 ff., journal over indkomne skrivelser 1943–52, cirkulærer udsendt til kystudkigsstationer 1891–1959 (1 pk.), hvorved også 1 mappe med diverse notater vedr. perioden 1939–45, endelig »arkiv« vedr. nedlagte kystudkigsstationer indtil 1955 (2 pk.) og tilsvarende vedr. etablerede kystudkigsstationer indtil 1955 (2 pk.).

Fra *Søværnskommandomaskinmesteren* er 1958 afleveret en del maskinjournaler, der også til dels omfatter besættelsesårene. (Egentlige skibsjournaler beror for disse år endnu i Marinens arkiv.)

Fra *Søværnskommandoens Personelkontor* er modtaget journalsager 1938–43.

Fra *Søværnets Intendantur* er 1963 afleveret kassebøger for skibe, kaserner, batterier, minørhold, marinedistrikter etc.; meget heraf er kasseret, men prøver på materialets art, især fra besættelsestiden, er bevaret.

Udenrigsministeriet

Ministeriets egne arkivalier er normalt afleveret frem til o. 1920.

Udenrigsministeriets kommitterede i *Industrisagers* arkiv er – for såvidt det ikke er kasseret – afleveret som en del af Revisionsudvalget for tyske betalingers arkiv (se under Handelsministeriet).

Udvalget for ekstraordinære industriarbejder m. v. (Odel-udvalget) har efterladt et særligt arkiv: 2 bd. 1941–43 1.8. (hvorefter sagerne journaliseredes i ministeriets alm. protokoller), et kartotek samt 9 hyldemeter korrespondance, der vil blive afleveret 1964.

Østrumsudvalgets arkiv, ialt ca. 3 hyldemeter, vil ligeledes blive afleveret i 1964.

Gesandtskabsarkiver

Fra gesandtskaber (ambassader) afleveres arkiver ofte meget langt ned i tiden, idet de sædvanligvis straks ved hjemsendelsen arkiveres i Rigsarkivet.

Fra Gesandtskabet i *Berlin* afleveredes allerede 1951–52 arkivalier helt frem til 1945, indbefattet socialattacheens, handelsattacheens og landbrugsattacheens arkiver. Af særlig betydning er formentlig nogle pakker med fortrolige akter, f. eks. koncepter til politiske rapporter til Udenrigsministeriet (pk. nr. 325), kopier af breve fra marineattacheerne Kjølens og Ramlau-Hansen (pk. nr. 326) samt »9 mapper vedr. Danmark under besættelsen 1940–45« (pk. nr. 327–28), heri I. Toldunionsspørgsmålet m. m.; II. bl. a. Antikominternpagten, torpedo-bådernes udlevering; III. bl. a. Frikorps Danmark-sagen; IV. Orienterende cirkulæreskrivelser; V. Politiske attentater i Danmark; VI. Tysk modterror i Danmark; VII. D.N.S.A.P. i Danmark; VIII og IX. Christmas Møller i London; X. Fortegnelse over domme; XI. Meddelelser fra Udenrigsministeriets pressebureau; XII. a og b. Politimestrenes indberetninger sept. 1940–juli 1944; XIII. a–e. Marineforbindelsesofficerens referater april 1942–juni 1943. Af gesandtskabets almindelige arkiv vedrører akterne 20. U Krigen 1939–45, herunder varetagelsen af danske interesser i de besatte områder af Polen (20. U. 13) og af Rusland (20. U. 34), mens 20. V angår forhold vedr. Danmarks besættelse.

Fra gesandtskabet i *London* er 1960 og 1962 afleveret arkivalier frem til o. 1945. Af korrespondancen kan fremhæves 8.H-sagerne vedr. Færøerne, 23.A-sagerne (jvf. også 23.I-sagerne) vedr. Det danske Råd i London og sammes arbejdsudvalg med referater af møder o. lign., vedr. Christmas Møller (23.A.14 hans situationsbetragtninger, 23.A.15 hans strengt fortrolige meddelelser), 23.E-sagerne vedr. frie danske i andre lande, 23.H-sagerne vedr. rekrutteringskontoret.

Fra gesandtskabsarkivet i *Washington* er modtaget arkivalier også fra 2. verdenskrigs tid. Heraf kan fremhæves 3.M-sagerne vedr. danske udenrigsrepræsentationers stilling efter okkupationen, 5.D-sagerne vedr. Danmarks udenrigspolitik, 8.U-sagerne vedr. Grønland (Danmarks overhøjhed o. m. a.), jvf. 8.V-sagerne vedr. Grønlands kommercielle og økonomiske forhold. Blandt 28-sagerne findes en del vedr. dansk-amerikanske foreninger og hjælpeforanstaltninger over for danske og Danmark, herunder også korrespondance med Det danske råd i London (28.K.c/3); 60.M-sagerne vedr. dansk skibsfart, 84-sagerne angår Danmark under besættelsen. Over afleveringerne fra Washington 1960–62 har Rigsarkivet 1963 udarbejdet en specialregistratur, stencileret 1963 blandt

»Interne Arkivregistraturer«. En supplerende aflevering kan imidlertid formentlig ventes 1964.

Fra gesandtskabet i *Stockholm* er 1956 modtaget sammes flygtningearkiv (17.B- og 17.M-sager), forskelligt fra de særlige flygtningekontorets arkiv (se nedenfor). Desuden afleveredes bl. a. »Flygtningekontorets referater«, »Beretning om flygtningekontorets virksomhed«; flere pakker fra de ovenfor nævnte 17-grupper tilbageholdtes dog endnu da i Stockholm, men er afleveret i 1962 sammen med gesandtskabets øvrige arkiv fra årene 1938–45, der naturligvis indeholder meget af betydning for studiet af besættelsestidens historie. Afleveret 1962 blev også gesandtskabets journaler over ind- og udgæede skrivelser (1933–47 (9 bd.)), sammes pasviseringsprotokoller 1922–46.

Fra Østen er formentlig det ret fyldige gesandtskabsarkiv fra *Peking* og *Shanghai* af særlig interesse, mens derimod det tilsvarende arkiv fra *Tokyo* har lidt store ødelæggelser ved et luftbombardement under krigen.

De allerfleste ambassader og gesandtskaber har iøvrigt nu hjemsendt deres arkiver fra krigsårene 1939–45 eller står over for at ville gøre det.

1963 er der modtaget arkivalier fra de danske militærmissioner i Frankfurt am Main (amerikansk zone) og i Bad Salzuflen (britisk zone); de er af betydning for studiet af de første år umiddelbart efter krigen.

Flygtningekontorerne i Sverige

Under krigen oprettedes der i Sverige i tilknytning til gesandtskabet i Stockholm et dansk kontor, der ydede hjælp til danske flygtninge i Sverige. Siden oprettedes filialkontorer i Göteborg og Malmö. Fra disse kontorer er – gennem Erstatningsrådet – afleveret journaler på kort med et meget omfattende materiale bestående af sager, en for hver flygtning, desuden o. 70 viscardbind m. personregister over flygtningerne, 14 kartotekæsker med personkort. Desuden er bl. m. a. afleveret en forhandlingsprotokol for flygtningekontoret, 2 bind og 1 pk. vedr. anerkendelsesudvalget, 3 bind og 1 pk. vedr. fødsler og dødsfald i Sverige. Der er derudover endnu bevaret et ret stort materiale af regnskabsbilag, men en hårdt tiltrængt gennemgang med registrering og kassation af dette meget omfattende og til dels betydningsfulde materiale har endnu ikke kunnet gennemføres.

Konsulatsarkiver

Konsulatsarkiverne frem til 1945 er f. t. ved at blive indkaldt, 1962 hjemkaldtes således samtlige arkivalier fra konsulater i Europa, endnu i efteråret 1963 var indsendelse langtfra sket fra dem alle. Det er meningen i de følgende år at fortsætte hjemkaldelsen fra konsulater i de øvrige verdensdele. Ind imellem indsendes dog uopfordret arkivalier fra konsulater, der selv har været interesseret i at udskille »dødt« stof. Det er således uden betydning at give en oversigt over, hvad der for tiden er afleveret til Rigsarkivet, og en sådan ville sprænge ram-

merne for denne artikel. Mange af konsulatsarkiverne er formentlig af begrænset betydning; andre er gået helt tabt, ofte ved krigshændelser.

Af særlig interesse for dansk skibsfart er konsulatsarkivet fra Newcastle, der under krigen blev de danske søfolks hjemmehavn, og hvor den danske »pool« trådte i virksomhed 9. juni 1941 (jvf. H. C. Røder: *De sejlede bare . . .*, 1957, især 170 ff.). I dette arkiv findes journaler 1940–47 (2 bd.), skibsliste 1940–42, »Forestry List«, d. v. s. fortegnelse over ansøgere til skovarbejde, over søfolks deponerede penge m. v. og som det utvivlsomt værdifuldeste 10 pk. korrespondancesager 1939–47, ordnet alfabetisk efter skibsnavne. I en pakke med diverse sager findes et læg med søforklaringer, et læg med oplysninger om danske sømænd, der den 9.4.1940 var uden for kattegatsspærringen, og hvorom der savnedes oplysninger, et læg vedr. forholdet mellem Det danske råd i London og konsulaterne m. v.

Af særlig betydning er utvivlsomt også *New York*-generalkonsulatets grønlandske afdelings arkiv, der dog endnu henligger i stor uorden.

Arkivet ved generalkonsulatet i *Hamborg* ødelagdes til dels ved bombenedslag i juli 1943. Af vigtighed er formentlig heri for denne artikels benyttede det særlige *arbejderkontors arkiv*, hvori der dog i 1951 med Rigsarkivets billigelse efter generalkonsulatets indstilling er foretaget ret omfattende kassationer; bevaret er dog principielle sager og bl. a. sager vedr. lejrene i Tyskland (Ostmark, Hamborg, Lübeck, Braunschweig, Anhalt og Berlin), bombeskader, forbrydelser, fængslinger, dødsfald og ulykker. De bevarede dele af arkivet kan utvivlsomt ventes hjemsendt 1964.

Justitsministeriet

Ministeriet havde under krigen 4 kontorer, under 3. ekspeditionskontor hørte politisager. Det er følgelig dette kontors journalsager, der især er af interesse for studiet af de særlige besættelsestidsforhold.

Af de faste hovednumre i 3. kontors journaler er kun få af interesse, f. eks. nr. 3/1940: Overflyvninger, nr. 5/1940 ff.: Ilanddrevne lig, krigsmateriel m. v., nr. 19/1944 og 1945: Vagtværn. Iøvrigt gælder det, at de allerfleste sager af interesse må søges blandt enkeltnummer-sagerne.

I 1946 deltes 3. kontors journaler i en A- og en B-journal; det følgende år fortsattes disse i de nyoprettede 5. og 6. kontorer. Under 5. kontor henlagdes sager vedr. politiet, fremmedtilsynet m. v., under 6. kontor sager vedr. anklagemyndigheden, straffelovgivningen og benådninger. Begge kontorer har afleveret alm. journalsager for efterkrigsårene.

Ministeriets 6. kontor har foruden sine alm. journaler med tilhørende sager afleveret benådningssager vedr. politiske sager pådømt efter straffelovstillægget (S-sager) 1946–54. Desuden er afleveret de såkaldte Massebenådningssager (M-sager) 1946–51, jvf. justitsministeriets cirkulærer nr. 195 af 2. juli 1946 og

nr. 303 af 19. juli 1947; denne gruppe indeholder sager ang. personer, der før 1.1.1946 ved endelig dom var idømt frihedsstraffe, der ikke oversteg hæfte eller fængsel i 6 måneder, og som ikke var endelig fuldbyrdet, og hvor de pågældende var domfældt efter visse nærmere angivne paragraffer i straffeloven.

På grund af sagernes særlige karakter må det påregnes, at det vil være meget vanskeligt, måske umuligt endnu i en årrække at opnå tilladelse til at benytte væsentlige dele af dette materiale.

Ankenævnet vedr. oprejsning til uforskyldt internerede personer

I henhold til lov nr. 490 af 9. okt. 1945 om oprejsning til uforskyldt internerede personer nedsattes efter § 7 et ankenævn på 3 medlemmer, hvortil de i henh. t. samme lov nedsatte oprejsningsnævns afgørelser kunne appelleres af den erstatningssøgende eller af justitsministeriet.

Fra ankenævnet er afleveret 3 bd. forhandlingsprotokoller 1946–51, desuden journaler m. register, korrespondance og regnskabsbog (10 pk.).

Rigspolitiet

Fra *sekretariatet* er afleveret bl. a. *Rejseafdelingens sager* (vedr. besættelsestidsdrab) journal (1 bd.), navnekartotek, drabssager 1945 (3 pk.).

Våbensager

Journaler 1943–57 (3 bd.), journalsager 1943–57 (12 pk.).

Englændersager

Journaler (3 bd.), navnekartotek (2 skuffer), journalsager 1945–49 (13 pk.).

Udrykninger

Journalsager 1945–46 (6 pk.).

Kommandørsager

Journal (1 bd.) med 5 pk. journalsager, der indeholder korrespondancen med de i henh. t. midlertidig bekendtgørelse nr. 229 af 11. maj 1945 om ledelsen af de politimæssige foranstaltninger til opretholdelse af ro og orden m. v. § 2 beskikkede 9 politikommandører.

Bevogtningssager

Journaler I–III og Alm. (4 bd. ialt) med 16 pk. journalsager 1943–44, ordnet efter politikredse og 5 pk. Alm. sager 1943–44.

Kystbevogtningssager

Journaler (4 bd.) m. 15 pk. journalsager 1943–44.

Politiets *Efterretningstjeneste* har afleveret det umiddelbart efter befrielsen af Frihedsbevægelsen skabte *Centralkartotek* og det dertil hørende arkiv- og kilde-materiale med undtagelse af Bovrup-kartoteket (DNSAP's originale medlems-kartotek og de af medlemmerne egenhændigt underskrevne begæringer om op-tagelse i partiet), der formentlig snarest vil blive modtaget.

Mellem det til Rigsarkivet afleverede findes det øvrige DNSAP's partiarkiv*), således bl. a. korrespondancen mellem partiets hovedkontor og syslerne (pk. 102–38), ordrer fra partiføreren og meddelelser til og fra de forskellige parti-instanser m. v. (pk. 139–71), personskemaer (pk. 177–83), indstillinger til ud-nævnelse som ledere (pk. 193–98), anmodninger om fritagelse for lederhverv (pk. 199–203) og om slettelse af partiet (pk. 224–66), protokoller over ledere i DNSAP og over medlemmer af Ejnar Jørgensens parti (pk. 284), fortegnelser over sysler og statistik over til- og afgang inden for DNSAP (pk. 295), billed-materiale fra DNSAP (pk. 287–90). Afleveret er også diverse kartoteker, bl. a. fagkartotek DNSAP (pk. 335–411), over medlemmer af Den nationale aktion (pk. 420), over Danske frontkæmpere venner (pk. 421), over medlemmer af SA (pk. 422–24), vedr. Landstormen (pk. 596), over medlemmer af HIPO (pk. 597), over SK-mænd (pk. 598), et kartotek fra Sct. Annæ Palæ (pk. 622).

Af samlingen af registreret kildemateriale til Centralkartoteket, der er henlagt mærket nr. K 1–13.500 og enkelte numre derudover, kan særligt fremhæves mapper over døde og sårede i tysk krigstjeneste (pk. 564–84), vedr. Zeitfreiwillige (pk. 588) og HIPO-lønningslister (pk. 592).

Af andet materiale kan anføres »Materiale fra Dagmarhus« (pk. 614) og »Dagmarhus-udmærkelser« (pk. 615), materiale vedr. Zusammenschluss deutscher Krieger in Kopenhagen (pk. 603), SA-dokumenter (pk. 604–06), korps-befalinger fra Schalburgkorpset (pk. 621), personbefalinger fra Frikorps Danmark (pk. 619), indmeldesskemaer til Frikorps Danmark (pk. 631–34), ud-rustningslister for vagtkorpset ved det tyske luftvåben i Danmark (pk. 623), materiale vedr. Schweriner Wach- und Schliessgesellschaft (pk. 644–47), kilde-materiale mærket Dagmarhusstraffesager (pk. 644–47), cirkulærer, særlige befa-linger o. l. vedr. den tyske hær i Danmark (pk. 677–78), diverse telefonlister vedr. tyske tjenestesteder i Danmark (pk. 676), politiske informationer m. v. til de tyske tjenestesteder i Danmark (pk. 680–81), materiale fra det tyske han-delskammer i Danmark (pk. 682–712). Blandt det afleverede er også Den dansk-tyske forenings arkiv (pk. 713–21).

Det er ikke muligt her at give en udførligere oversigt over ovennævnte fra efterretningstjenesten afleverede arkivalier, der for tiden henligger i pakker mærket nr. 1–728. En tiltrængt gennemgang og registrering med påfølgende ompakning har hidtil måttet udsættes på grund af mangel på arbejdskraft til

*) Over det til Rigsarkivet afleverede findes en fortrolig, summarisk fortegnelse, der f. t. kun er tilgængelig med rigsarkivarens tilladelse. Jeg takker afd. rigsarkivar, dr. Svend Aakjær for tilladelse til at benytte den.

dette formål og i forventning om aflevering af selve hovedkartotekerne (modtaget efterår 1963) og andet endnu ikke afleveret materiale.

Af Centralkartotekets materiale kan en del iøvrigt påregnes at være udtaget til brug ved straffesager og henlagt ved anklagemyndighedens sager herom.

Dansk antijødisk Liga

Ligaens arkiv beslaglagt i maj 1945 af frihedsbevægelsen.

Ligaen, hvis stifter og leder var translatør Aage H. Andersen, fortsatte fra 1941 National Socialistisk Arbejder Partis antisemitiske arbejde. 1943 tog ligaen navneforandring til Dansk Liga til Fremme af Racebevidstheden (jvf. Besættelses tidens Fakta, red. af Niels Alkil, I, 575–85).

Opklæbde eller indheftede udklip, småtryk, breve etc. nr. 1–415 (42 pk.); hertil kommer 28 pk. og 1 bd. diverse. Arkivet er uordnet, og noget register til de nummererede sager er hidtil ikke fundet.

Eftersøgningstjenesten

Herfra er modtaget en del attestmateriale vedr. danske statsborgere i Tyskland, især under 2. verdenskrig og umiddelbart derefter.

Fødselsattester (genparter) for børn fødte af danske i Tyskland i disse år (1 pk.). Dødsattester (genparter) for danske statsborgere døde i Tyskland i denne periode (1 pk.). Vielsesattester (genparter) vedr. danske kvinders ægteskab i Tyskland i samme periode (1 pk.) og tilsvarende vedr. danske mænd (1 pk.).

Om dette attestmateriale må bemærkes, at det ikke er fuldstændigt, idet der til forskellige myndigheder er udtaget attester; da disse imidlertid har været udfærdiget i 3 eksemplarer, er hullerne ikke så omfattende, som det kunne ventes.

Videre er modtaget akter vedr. danske statsborgeres ophold i Slesvig og Holsten 1939–45 (1 pk.), lister over savnede jøder, koncentrationslejrfanger o. l. (1 pk.), diverse materiale vedr. koncentrationslejre o. l., »Auszug aus den Toten-Nachweis-Büchern von Neuengamme 1940–45«, meget af dette materiale er modtaget fra International (Central) Tracing Bureau i Tyskland, for hvilket også findes en pk. års- og månedsberetninger 1946–51. – En pk. med diverse indeholder tyske undersøgelsesakter i straffesagerne mod danskerne Otto og Henry Kruse for fornærmelse mod Værnemagten og et kort over Hauptfriedhof Karlsruhe i. B.

Tilsynet med udlændinge

Her opbevares et kartotek over tyske flygtninge (o. 155.000 kartotekskort), der af *politiet* udsendtes over gennemgangslejren i Kolding.

Over de såkaldte »allierede flygtninge« (polakker, russer, balter etc.), der sendtes til deres hjemlande eller oversøiske områder, findes et særligt kartotek

(o. 10–15.000 kort). Også dette kartotek opbevares fremdeles hos tilsynet og kan ikke foreløbig ventes afleveret.

Et samlet kartotek, udarbejdet først ved politiets registrering i flygtningelejrene i Danmark over tyske flygtninge, siden overtaget af Flygtningeadministrationen og revideret, bestod i juni 1946 af 197.320 tilmeldingskort; dette kartotek er i marts 1949 blevet afleveret til Tyskland, hvor det først opbevaredes i Stade/Elbe, men i 1951 overtoges af Tysk Røde Kors, Hamburg-Osdorf, Lohenkamp 51. Dele af kartoteket er senere afgivet til Heimatortskarteien Ostpreussen, Pommern und Danzig/Westpreussen, men henvendelser bør rettes til Deutsche Rote Kreuz, Hamburg-Osdorf. Dansk Røde Kors har overtaget »patronatet« for kartoteket.

Litt.: Flygtninge i Danmark 1945–49. Udgivet af flygtningeadministrationen, 1950, 136–55.

Rigsadvokaten

I 1964 kan herfra ventes afleveret ca. 100 pk. P-sager (ang. overtrædelse af de ekstraordinære straffelove) og 10 pk. med domsudskrifter fra hele landet vedr. sager efter samme lovgivning.

Statsadvokaten for særlige anliggender og Statsadvokaterne i særlige sager

Det førstnævnte embede ophævedes 5. maj 1945 og havde til opgave at tage sig af danskes forseelser mod tyskerne. Arkivalierne herfra ventes afleveret i 1964. Embedet må skarpt adskilles fra *statsadvokaterne i særlige sager*, der havde til opgave at forberede retssagerne mod tyskernes medhjælpere, og hvis arkivalier i hvert fald delvis er gået op i de normale statsadvokaturers sager. Til Rigsarkivet er dog afleveret visse grupper af beslaglagt materiale (se side 30).

Indenrigsministeriet

Sager ved de særlige besættelsestidsforhold må oftest søges i kontorenes normale journaler; indberetninger om besættelsen således i Kommunekontorets journalsager nr. 250 og 2700/1940, nr. 2700/1941, nr. 2700/1942, nr. 1420–50/1943 og 1457/1945. 4 pakker med politiindberetninger er modtaget 1963.

Flygtningesager

Gennem Indenrigsministeriet ekspederedes sager vedr. indkvarteringen af de tyske flygtninge i skoler, hoteller o. l., altså allerede eksisterende bygninger (mens oprettelsen af baraklejerne og den egentlige flygtningeadministration henhørte under Bolig- og socialministeriet). For 1945 er afleveret en journal, en kopibog, m. register, 3 kartotekkasser og 8 pk. journalsager.

»Tyskersager«

Gennem ministeriets 3. kontor ekspederedes ligeledes sager vedr. indkvartering af tysk militær og senere allieret militær (sager med numrene 9000 ff.); journalsager spændende over tidsrummet 1940–57 er afleveret sammen med en enkelt kopibog; journaler m. v. befinder sig endnu (febr. 1963) i 3. ekspeditionskontor.

Gruppen må adskilles fra indfødsretssager vedr. de særlige »tyskerlove« om indfødsret, der vedtoges i årene 1948–52.

Luftværnssager

Fra 1939 påbegyndtes i 2. ekspeditionskontor en særlig gruppe sager (hovednr. 3900) vedr. luftværn. Journaler m. register er afleveret 1938–48, journalsager 1939 ff.

Civilforsvarsstyrelsen (tidl. Statens civile Luftværn)

Til belysning af styrelsens virke er udsendt »Samling af love og bestemmelser vedr. det civile Luftværn« I, April 1938–1. december 1944 (1944); II 1. december 1944–15. august 1945 (1945), begge trykte, og III 15. august 1945–31. marts 1947 (1947) (stencileret); 1953 udsendtes »Love og bestemmelser om civilforsvaret 1939–1952«, 1957 et tilsvarende bind 1939–1956. Desuden er udgivet en duplikeret publikation »Statens civile Luftværn« 1938–49 I–III, det behandler det civile luftværns historie, organisation, økonomi, forholdet til besættelsesmagten, tjenestegrenene, CBU-korpset, egenbeskyttelsen, evakuering, tekniske sikkerhedsforanstaltninger, uddannelse og øvelser, den frivillige indsats og luftangrebene, i dette sidste afsnit gives en kortfattet gennemgang af de enkelte luftangreb mod mål på dansk område, begyndende med den ved fejlnavigering forårsagede bombenedkastning fra engelske bombemaskiner ved Esbjerg 4. sept. 1939 og sluttende med de russiske angreb mod Bornholm 7.–8. maj 1945 (Bind III er forsynet med sageregister til hele værket). Endelig er af styrelsen udsendt »Luftværnsmæssige begivenheder under krigen 1939–45«, der dag for dag giver oplysninger om overflyvninger, bombenedkastning, forekomst af balloner, luftværnsskydning, nedstyrtning eller nedskydning af luftfartøjer m. v.; alt med kortfattet tekst og byggende på indberetninger til luftværnet.

Ved hjælp af ovennævnte værker skulle det være muligt at skaffe overblik over styrelsens virksomhed i de pågældende år. Arkivalierne (med undtagelse af journalerne, der findes i styrelsen) er nu dels afleveret, dels kasseret.

Hvad angår *Planlægningssagerne* (også kaldet *Plan-sager*), der har dannet hovedstammen i arkivet, kan i store træk oplyses, at Rigsarkivet har tiltrådt styrelsens forslag om at kassere alle by- og områdssager, dog undtagen »samlesager« nr. 1–116, med undtagelse af plan-sager for Storkøbenhavn samt enkelte sager for byer af forskellig størrelse (bevaret er som sådanne prøver sagerne for Ålborg, Roskilde, Nyborg, Nakskov og Stubbekøbing); det er dog tillige

henstillet, at plan-sager vedr. sygehuse, socialtjeneste og evakuering alle bevares, uanset de deri indeholdte planer senere er erstattet af nyere.

M. h. t. *sirenesager* (nr. 2499) og beredskabssager (nr. 2511) forholdes som ovenfor angivet.

Sager vedr. *sogneværn* (nr. 1400) er af historiske grunde ønsket bevaret, ligeledes *fabrikluftværnssager* (nr. 1500) og *bombesager-bombesagkyndige* (nr. 1800).

Hvad angår *Sekretariats-journaler* er i almindelighed hovednummersagerne (sablesagerne) bevaret, mens man iøvrigt er gået frem som m. h. t. de ovenfor omtalte plan-sager nr. 1-116; det gælder f. eks. sager vedr. rekvirering og fordeling af motorkøretøjer (nr. 2501), af andet materiel (nr. 2507) og vedr. depoter (nr. 2508).

Af sagerne til *Kommandoafdelingens* journal har rapporter vedr. krigsskader (nr. 1600 A), indberetninger og flyvevarsler (nr. 1600 B), flyveblade (nr. 1600 C), beskrivelser af bomber (nr. 1600 D), løbende sager (nr. 1600 E) historisk interesse og er derfor bevaret. Af sagerne med indberetningerne om anvendelse af CB-mandskabet (nr. 4000) og med rapporter vedr. luftværnsøvelser (nr. 5000) opbevares hovedsagen (sablesagen); det samme gælder m. h. t. en række andre sager, ofte er dog undernumrene bevaret for de ovennævnte særlig udvalgte købstæder.

Af sagerne til CBU-journalen bevares bl. a. befalingsmandssager (nr. 2526), kasernesager (nr. 2528), munderingssager (nr. 2529) og sager vedr. motorkøretjenesten (nr. 2530), af sygdoms- og lægesager (nr. 2527) det principielle og indberetninger om tilskadekomst under tjenesten.

Foruden de ovennævnte journaler er en del af sagerne henlagt efter en alm. journal, hvori mange af de ovennævnte sager med fast nummer oprindelig er påbegyndt; der er i denne almindelige journal iøvrigt kasseret efter de principper, der er angivet for de specielle journalers sager.

Der er i styrelsen ført kopibøger, således at man, når sager er kasseret, skulle have mulighed for i hvert fald til dels at kunne rekonstruere sagen.

Uden for journalsagernes rækker er afleveret rapporter til hovedcentralen 8/10 1941-25/4 1947 (7 pk.) og vagt-rapporter for landsmeldecentralen i København 20/10 1942-31/12 1943 (1 pk.). Dette materiale er maj 1963 suppleret med rapporter (m. tilhørende bilag) for de øvrige krigsåre; mens de stencilerede rapporter også findes i andre styrelser, kan bilagene kun findes her.

Silkeborgadministrationen

I november 1943 overtog stiftamtmand P. Herschend en nyoprettet post som centraladministrationens repræsentant i Silkeborg over for den tyske Værnemagts generalkommando i Danmark med henblik på en eventuel adskillelse af Jylland fra Øerne ved allieret landgang el. l.

Det afleverede arkiv fra denne Silkeborgadministration består af 5 bd. dag-

bøger, begyndende 15. november 1943 (pudsigt nok med notater vedr. tysk krav om afgivelse af 400 pladser på Sindssygehospitalet i Viborg) og endende 16. maj 1945; hertil slutter sig pakker med kopier af dagbogsnotater, 6 bd. journaler (m. 4 bd. registre), 28 pk. journalsager, 4 bd. brevbøger over ud- og indgået post og nogle pakker med løse brevkopier. Desuden forefindes her pakker med radioreferater 1943–45), rigspolitiets situationsmeldinger dec. 1943–sept. 1944, udenrigsministeriets situationsmeldinger 1944–45; hvortil slutter sig en pakke med fjernskrivermeddelelser 1944.

Til stiftamtmand Herschends kontor knyttedes i febr. 1944 skovrider Axel S. Sabroe som konsulent i forstsager. Sager vedr. dennes virksomhed indgik i administrationens ovennævnte journaler og journalsager (især gruppe D), dog er de sidste sager tilkommet efter kontorets ophævelse fra medio maj til medio august 1945. Skovrider Sabroes mere »private« notater er over landbrugsministeriet afgivet til Rigsarkivet, bl. a. 3 løsbladsprotokoller, der også giver forskellige optegnelser gjort af skovrider Sabroe på åstederne vedr. enkelte skader. En »nøgle« til arkivet med bl. a. et kronologisk sagregister findes ved afleveringssagen. Med skovrider Sabroes arkiv er også fremsendt den tyske forstsagkyndige i Silkeborg oberforstmeister, Dr. Wiedemanns arkiv, men denne havde dog trods henstilling straks brændt al korrespondance med værnemagere o. l., der selv havde fremkaldt beslaglæggelserne. En fortegnelse over pakkens indhold findes ved afleveringssagen i Rigsarkivet.

Udvalget for indkvarteringserstatning

Ved midlertidig lov nr. 307 af 29. juni 1945 om tillæg til indkvarteringslovgivningen bestemtes det i § 3, at erstatninger for *afgivelse af jord eller bygninger* til brug eller til offentligt eje med henblik på indkvartering af de *allierede* troppstyrker m. v. her i landet skulle fastsættes af et af indenrigsministeren nedsat udvalg.

Ved bekendtgørelse nr. 316 af 5. juli 1945 om afgivelse af jord og bygninger i medfør af ovennævnte lov fastsattes bestemmelserne nærmere m. h. t. afgivelse af *fast ejendom* til dækning af *dansk* eller allieret indkvarterings behov, og en samtidig udsendt bekendtgørelse nr. 315 (siden på visse punkter ændret ved bekendtgørelse nr. 615 af 21. dec. 1945) gav regler for anmeldelse af ufyldte krav mod tyske myndigheder på vederlag i anledning af, at den *tyske værnemagt* eller en denne tilsluttet organisation indtil 5. maj 1945 havde *benyttet* fast ejendom. Disse bestemmelser suppleredes endelig ved bekendtgørelse nr. 604 af 21. decbr. 1945, efter hvilken der kunne ydes godtgørelse for *skade* på fast ejendom forvoldt af den tyske Værnemagt eller en denne tilsluttet organisation i tiden før 5. maj 1945; erstatningerne skulle også efter denne bekendtgørelse fastsættes af ovennævnte Udvalg for indkvarteringserstatning.

I henhold til lov nr. 377 af 12. juli 1946 om rådighed over visse faste ejendomme, der var overgået i statens eje (skødeklausejendomme) (jvf. afsnittet

ndf. om Afviklingskommissionen for skødeklausejendomme) afgjorde Udvalget for indkvarteringserstatning visse spørgsmål vedr. tab, der ikke var dækket ved tidligere oppebårne vederlag (§ 7), vedr. fastsættelse af tilbagekøbspris, når tilbagekøbsretten ikke bortfaldt (§ 8) og vedr. fastsættelse af ejendommens eventuelle værdiforøgelse (§ 11).

Udvalget for indkvarteringserstatning var en fortsættelse af et udvalg nedsat ved midlertidig lov nr. 362 af 19. juli 1943, der bl. a. angik pligten til at stille skydevåben og motorkøretøjer til rådighed for rets-, politi- og fængselsvæsenet, men tillige var et tillæg til lov nr. 91 af 29. marts 1924 om indkvartering. Ved denne lovs 2. kapitel § 5 bemyndigedes indenrigsministeren og de civile indkvarteringsmyndigheder til, når krigsforholdene gjorde det nødvendigt, at kræve jord og bygninger afgivet til brug eller til offentlig eje mod fuldstændig erstatning; denne skulle efter lovens § 6 fastsættes af et af regeringen nedsat udvalg.

Det for Udvalget for indkvarteringserstatning afleverede arkiv går derfor tilbage til 1943, og selv om udvalgets virksomhed officielt indstilledes i 1956, var der ekspedition i nogle sager frem til 1958.

Udvalgets omfattende arkiv består af ind- og udgangsjournaler, ført kronologisk, for den travleste tid, årene 1945–50 (51), dog opdelt i to rækker, en for Øerne, en for Jylland, ialt 56 bd. journaler. Hertil slutter sig 17 bd. arkivbøger, 7 bd. vedr. beslaglæggelser, 2 bd. med vurderingsnævnskendelser og 2 bd. diverse. Der er afleveret 46 kasser m. kartotekskort; af særlig vigtighed er herimellem 39 kasser med amtsvis ordnede kartoteker, ved hvis hjælp man lettest finder frem til sagerne, der ialt udgør 772 pk., ordnede i flere rækker.

Vurderingsnævnet for indkvarteringserstatning

De af Udvalget for indkvarteringserstatning truffne afgørelser kunne appelleres til et særligt vurderingsnævn (bestående af en formand, udnævnt af kongen, og 4 af indenrigsministeren udpegede medlemmer), hvis afgørelser var endelige. Udvalgets arkiv, der er afleveret, består af 41 pk.

Afviklingskommissionen for skødeklausejendomme

I henh. t. lov nr. 377 af 12. juli 1946 om rådighed over skødeklausejendomme § 5 nedsattes en kommission, der skulle træffe bestemmelse om reguleringer (sammenlægninger, udstykninger og mageskifter m. m.) af de såkaldte skødeklausejendomme, d. v. s. faste ejendomme eller dele af sådanne, der i tiden efter 9/4 1940 mod erstatning havde været stillet til rådighed for eller beslaglagt af den tyske Værnemagt eller en denne tilsluttet organisation eller et andet organ for det tyske rige, forsåvidt ejeren var forpligtet til uden yderligere vederlag at meddele skøde til den danske stat (jvf. lovens § 1). I visse tilfælde, hvor tilbagekøbsretten bortfaldt, skulle der for ikke tidligere dækkede krav (jvf. lovens § 7) ydes erstatning af Udvalget for indkvarteringserstatning, der iøvrigt også afgjorde mellemværender m. h. t. tilbagekøbsprisen (se dette udvalg).

Kommissionen har afleveret arkiv 1946–60, bestående af forhandlingsprotokoller (7 bd.), journaler (1 bd.), kopibøger (4 bd.) m. register (1 bd.), sager (20 pk.) og registreringer (10 bd. og 2 pk.) m. tilhørende kortbilag (3 pk.) samt regnskabsbøger (2 bd.).

Af særlig værdi er registreringsbøgerne, der gennemgår de pågældende ejendomme amtsvis, og de tilhørende kort.

Ejendomsskatteudvalget

I henh. t. lov nr. 339 af 8. juli 1943 ang. erhvervelse af fast ejendom nedsattes et udvalg for at begrænse handelen med faste ejendomme. Udvalgets virksomhed ophørte 1946; dets journalsager er (undt. enkelte prøvepakker) kasseret, bevaret er forhandlingsprotokoller, journaler, kopibøger m. brevregistre. Arkivet er formentlig uden større interesse.

Krigsforsikringer af bygninger

Denne krigsforsikring er oprettet ved lov nr. 473 af 22. december 1939, men lovens bestemmelser ændredes flere gange i krigens løb ved senere lov (lov nr. 355 af 26. august 1941, lov nr. 340 af 8. juli 1943). Forsikringen administreredes efter indenrigsministeriets bestemmelse gennem 5 såkaldte forvaltningsnævn, hvoraf de 4 nedsattes ved bekendtgørelse nr. 228 af 30. april 1940, nemlig følgende nævn:

1. Krigsforsikringen af *bygninger i København* (herunder Frederiksberg og Gentofte kommuner).
2. Krigsforsikringen af *bygninger i købstæder*.
3. Krigsforsikringen af *landbrugsbygninger*.
4. Krigsforsikringen for *bymæssige bebyggelser i landkommuner*.

Hertil kom ved bekendtgørelse nr. 434 af 18. oktober 1941 et forvaltningsnævn for:

5. Krigsforsikringen af *bygninger for industri, håndværk og handel*.

Til formand for samtlige disse forvaltningsnævn udpegedes direktør, cand. jur. Knud Christensen, Københavns Brandforsikring.

Af arkivalier er bl. a. afleveret 11 bd. forhandlingsprotokoller vedr. forvaltningsnævnenes møder; desuden skadejournaler: for *København* 63 bd. m. tilhørende 33 pk. sager, for *landbrugsbygninger* 25 bd. m. 11 pk. sager, for *bymæssige bebyggelser* i landkommuner 79 bd. m. 28 pk. sager og endelig for den særlige krigsforsikring for *industri, håndværk og handel* 27 bd. m. 32 pk. sager. Hertil slutter sig 154 kartotekskasser, opdelt i 3 grupper: København, købstæder og landkommuner, hver af disse grupper har to kartoteker, et med stedregister og et med personregister.

I skadesagerne er det vigtigste anmeldelsen af skader og især vurderingsforret-

ningerne med specifikation af skaden og eventuelle politi- eller vagtværnsrapporter; til belysning af sabotager og schalburgtager er her utvivlsomt et værdifuldt materiale. Alle slags skader vedr. beløb på under 500 kr. er dog kasseret, og af skadesager mellem 500 kr. og 100.000 kr. er kun bevaret de for historikeren værdifulde dele. Sager på beløb over 100.000 kr. er bevaret fuldstændigt.

Krigsforsikringens korrespondance vedr. opkrævning af forsikringsbidragene er kasseret; kun hovedregnskaber og nogle revisionsprotokoller er blevet tilbage.

Arbejds- og Socialministeriet

Statens Udvandringskontor

Af størst interesse er her de mange sager vedr. den særlige form for »udvandring«, der under krigen fandt sted især til Tyskland og Norge. Hovedkartotekerne er ikke afleveret, men findes i Arbejdsdirektoratet, hvori kontoret nu er indlemmet.

Den største gruppe sager er 40 S-sagerne (mærket nr. 1–76576) vedr. de enkelte danske arbejdere i Tyskland, heraf er dog kasseret sager vedr. forsendelse af tøj, madpakker o. l., uanset at der på disse sagers omslag var noteret adresser, der angav de pågældende arbejders (ofte skiftende) opholdssteder. Men det må bemærkes, at der ikke forelå nogen pligt for danske arbejdere til at lade sig registrere i Udvandringskontoret. Iøvrigt findes naturligvis sager af principiel art, henlagt på andre numre, således 40 A 1: Kontraktforhold; 40 A 2 (m. underbogstaver): Pengeoverførsel; 40 A 3: bolig- og lejrforhold (40 A 3 a: Opdragelseslejr; 40 A 3 b: Koncentrationslejr); 40 A 6: Danske arbejdere til Tyskland. Forhandlinger og alm. referater. 40 A 9: Dødsfald; 40 A 9 a: Danske arbejdere døde i Tyskland; 40 C 2: Hjemsendelse af danske arbejdere; 40 D 2: Straffebestemmelser, herunder a. Danske arbejdere arresterede i Tyskland, b. Særlige forbrydere, c. Anmeldelse for overtrædelse af straffelovsvedtægter. 40 D 3: Erstatning for ulykkestilfælde; 40 H: Kontraktbrydende eller afskedigede arbejdere; 40 I: Kulturelt arbejde for danske arbejdere; 40 N: Transportlister; 40 P: Blade (»Hjemmefra«, »Tidens Krav« o. l.); 40 Q: Danske arbejdsgivere i Tyskland (a. Liste over godkendte arbejdsgivere, b. Danske arbejdsgivere, kontraktforhold, d. Danske arbejdsgivere m. værnemagtsarbejde i Tyskland); 40 R 1: Dansk Kirke i Udlandet; 40 R 2: Foreningen af danske arbejdere i udlandet – København, 3: dito – Odense; 40 R 5: Danske Tysklandsarbejders forening; 40 R 6: Dansk Folkeværn; 40 T A: Landbrugere til Hviderusland og Ukraine; 40 T 2: De østlige distrikter; 40 U 1: Tysk arbejdsfront; 40 U 2: Tysk arbejdsanvisningskontor; 40 U 3: Organisation Todt; 40 U 4: Diverse konsulater; 40 V: Danske arbejdere til de baltiske lande; 40 W: Forespørgsel om arbejde på tyske arbejdspladser i Danmark; 40 W 1: Danske arbejdere i tysk tjeneste i Danmark; 40 X 1: DNSAP; 40 Z 1: Generalkonsulatets og Arbejderkontorets virksomhed; 40 Z 2: Udvandringskontorets repræsentation i Hamborg; 40 Ø

omhandler politiske forhold i Tyskland (herunder krigsbegivenheder: 2 A 1: Hamborg, 5: Berlin, 7: det østlige Tyskland, 9: Dresden, mens 6 vedr. Gestapo.

Vedr. døde i Tyskland er modtaget 24 pk.

En stor gruppe sager (50 K) mærket nr. 1-11468 angår de enkelte danske arbejdere i Norge, også her skal kasseres efter samme regler som for tysklandsarbejdere. Af sagnumrene kan anføres: 50 D, der angår tyske transportere af danske arbejdere til Norge, 50 O: Behandlingen af danske arbejdere i Norge, 50 Q: Danske arbejdsgivere, 50 R: Dødsfald, 50 S: Bolig- og lejrforhold (50 S 1 a: Koncentrationslejre), 50 T: Krigsskadeerstatning, 50 V: Krigsbegivenheder.

Mens danske arbejdere til Hviderusland og Ukraine (landbrugere) og de baltiske lande ovenfor er anført som journaliseret under 40 TA og 40 V, må danske arbejdere i Estland (kontraktforhold) søges under 72 A. Danske arbejdere i Finland (mærket nr. 1-137) findes som 75 S-sager; for andre landes vedkommende kan henvises til 92 A (Jugoslavien): kontraktforhold, 96 E (Landbrugere til Rumænien), 119 E (Slovakiet).

Et tillæg rummer arkivalier fjernede fra det tyske arbejdsanvisningskontor, beslaglagt efter kapitulationen. Dette arkiv er foreløbig uordnet.

Udvandringskontoret har udarbejdet en »Fortrolig beretning til arbejds- og socialministeriet angående Statens Udvandringskontors virksomhed under Verdenskrigen 1939-45«, hvoraf stencilerede eksemplarer findes i Rigsarkivet; de kan benyttes med arbejdsministeriets tilladelse.

Flytningeadministrationen

8. maj 1945 udstedtes de første foreløbige bestemmelser om forsorgen for flygtningene. I beg. af september 1945 oprettedes Flygtningeadministrationen ledet af minister Johs. Kjærboel med bemyndigelse fra arbejds- og socialministeren og indenrigsministeren. Den daglige administration lå hos Statens civile Luftværn (de tyske flygtninge) og Dansk Røde Kors (sen. IRO, se s. 100) (de allierede flygtninge), bevogtningen hos politiet og hæren samt i beg. tillige hos modstandsbevægelsen og Københavns vagtværn (opløst 1947), registreringen hos en særlig flygtningeregistrering (politiafdelingen under flygtningeadministrationen).

I november 1945 oprettedes en speciel flygtningeinspektion (nedlagt omkring nytår 1948), bestående af 8 hold (d. v. s. en mandlig og en kvindelig inspektør), der afgav indberetninger til flygtningeadministrationen. I sommeren 1946 ned-sattes yderligere et særligt 17 mands-rigsdagsudvalg, der besøgte lejrene med mellemrum.

Af flygtningeadministrationens korrespondance er foruden en række alm. journalsager bl. a. afleveret sager vedr. flygtningelejrenes organisation, vedr. de tyske flygtninges fordeling, herkomst, antal etc., vedr. antinazistisk virksomhed, vedr. den lægelige forsyng, vedr. oplysningsvirksomheden, desuden fortegnelse over afdøde flygtninge, forplejningsregnskaber etc.

Arkivalier vedr. flygtningeadministrationen er f. t. vanskeligt overskuelige. De egentlige lejrarkiver må søges i landsarkiverne.

Litt.: Flygtninge i Danmark 1945–49. Udgivet af flygtningeadministrationen, 1950. – Knud Langberg: Flüchtlingsleben in Dänemark, Evangelische Verlagswerk, Stuttgart 1951. – Og Hverdagen skiftede – Skolen i de onde Aar, 1946, 151–66 (Skolen og Flygtningene, af Claus Moldt). – Aktstykker vedrørende de tyske Flygtninge i Danmark 1945–49. Udgivet af Udenrigsministeriet, 1950.

International Refugee Organisation (IRO)

Mission to Denmark

De ikke tyske (allierede) flygtninge i Danmark (ca. 31.000), der oprindeligt betjentes af Røde Kors, henhørte fra 1947–48 under IRO og Flygtningeadministrationen. IRO opløstes 1951, hvorefter organisationens arkiv 1952 afleveredes til Rigsarkivet.

Arkivet bestod da af 39 brevordnere og 1 kartotekskasse. Indholdet er fortrinsvis korrespondance, der for en stor del er ordnet efter de enkelte lejre (Åbenrå, Ålborg, Århus, Benzons gods, Dragsbæk, Gurrehus, Hellebæk, Henriksholm, Hjørring, Jonstrup, Kalundborg, Kolding, Prags Boulevard og Ballonparken, Køge, Nymindegab, Padborg, Rungsted, Skodsborg, Stenbæk, Varde, Ørenæssgård o. a.), børnebidrags- og regnskabssager m. v.

Se iverigt videre om administration og arbejdet i det hele: Flygtninge i Danmark 1945–1949. Udgivet af flygtningeadministrationen, 1950, 257–86.

Kirketjenesten for flygtninge i Danmark

På et møde 25/5 1945 mellem repræsentanter for kirkeministeriet, Københavns biskop H. Fuglsang Damgaard, præsten ved St. Petri kirke i København Görnandt og repræsentanter for det økumeniske fællesråd i Danmark nedsattes et udvalg til tilrettelæggelse af den kirkelige betjening af flygtninge, hvori også indtrådte repræsentanter for frikirkelige samfund og – senere – den romersk-katolske kirke. Den overvejende del af flygtningene henhørte dog til evangelisk-lutherske kirker. 1/1 1946 gik udvalget ind som en afdeling under flygtningeadministrationen.

Sidst på året 1951 afleverede pastor Knud Langberg kirketjenestens arkiv; heraf må fremhæves en forhandlingsprotokol ført 25/5 1945–29/3 1946, 6 bd. journaler 1945–51, med hertil hørende almindelig korrespondance (21 pk.); 1 journal 1947–49 (m. register) vedr. registrering af flygtninge med 12 pk. korrespondance vedr. tyske soldater og flygtninge begravet i Danmark (materiale hovedsagelig indsamlet af politiassistent Klittegaard); 3 pk. m. regnskabsbilag, en pakke m. sognepræsters indberetninger vedr. kirketjenestens kirkebøgers aflevering til landsarkiverne. Desuden et arkiv efterladt af den tyske flygtning konstoriaråd Berthold Harhausens arkiv vedr. tyske flygtninge.

Tilladelse til benyttelse af dette arkiv gives til o. 1975 af sognepræst Knud Langberg, Glostrup, der ledede kirketjenesten.

Under kirketjenesten sorterede iøvrigt også efter kgl. anordning nr. 28 af 25. januar 1946 et centralregister til registrering af fødsler, barnedåb, navngivelser, konfirmationer, ægteskabsindgåelser og dødsfald, omfattende personer, der ikke havde dansk statsborgerret, og som stod under flygtningeadministrationens forsorg. Dette centralregister førtes i to eksemplarer, hvoraf det ene (hovedbøgerne) afleveredes til »Archivamt der evangelischen Kirche in Deutschland«, Hannover, mens det andet (kontrabøgerne) endnu opbevares hos pens. politiassistent H. Klittegaard, Tingerup pr. Hvalsø, der nu for Kirkeministeriet udfærdiger attester o. l. derfra. Ad åre vil centralregisteret blive afleveret til Rigsarkivet.

På Kirkeministeriets vegne administreres ligeledes af hr. Klittegaard et kartotek over her i landet begravede tyske soldater og flygtninge (med dødsattester for ca. 10.500 soldater og ca. 18.000 tyske flygtninge). Forbundsrepublikken Tyskland har i jan. 1952 søgt dette materiale udleveret; men ved kirkeministeriets skrivelse til Udenrigsministeriet af 3. marts s. å. meddeltes det, at kartoteket indtil videre ikke ville kunne udleveres, og at spørgsmålet om eventuel udlevering ialtfald først burde rejses efter udløbet af en fredningsperiode på 20, evt. 30 år (jvf. Love og Anordninger, 1952, B, 281 f.). Rigsarkivet har i 1961 henstillet, at dette materiale overhovedet ikke udleveres, da det ville være et tab for studiet af besættelsestidens historie.

Litt.: Flygtninge i Danmark 1945–49. Udgivet af flygtningeadministrationen, 1950, 156–66. – Knud Langberg: Flüchtlingsleben in Dänemark, Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart 1951, 59 ff.

Erstatninger til besættelsestidens ofre for tingskader

Ifølge lov nr. 475 af 1. oktober 1945 om erstatning til besættelsestidens ofre, der udfærdigedes ved Ministeriet for særlige anliggender, men siden sorterede under Socialministeriet, skulle der efter lovens afsnit 4, §§ 49–55 ydes erstatning for tingskader påført danske statsborgere siden 9. april 1940, a) ved deres deltagelse i frihedsbevægelsen her i landet eller b) ved gengældelsesaktioner foretaget af den tyske besættelsesmagt eller af de med denne samarbejdende korps m. v. som følge af deltagelse i frihedsbevægelsen eller c) under eller som følge af eftersøgning, internering eller deportation iværksat på grund af de pågældendes deltagelse i frihedsbevægelsen her i landet eller deres medlemskab i eller tilknytning til det kommunistiske parti.

Administrationen af erstatningssager, der henhørte under krigsforsikringslovgivningen, henlagdes til forvaltningsorganerne for vedk. forsikring (§ 53, stk. 1). Andre sager henlagdes efter § 54 til Erstatningsrådet (under Socialministeriet). Erstatningerne for løsoreskade inden for denne sidste gruppe afvikledes af praktiske grunde gennem Krigsforsikringen for privat indbo m. v. Der er herfra afleveret 5 kasser kartotek kort, 71 pk. sager og 2 bd.

Fordelingsnævnet

I henh. t. lov nr. 242 af 10. juni 1960 § 10 nedsattes et nævn til fordeling af 16 millioner DM (ca. 26 mill. kr.) som ydelser fra Forbundsrepublikken Tyskland til danske, der var blevet ramt af nationalsocialistisk forfølgelse. Fordelingsnævnet bestod af en formand og 2 medlemmer, alle beskikkede af Socialministeriet.

Selv om fordelingsnævnet endnu april 1963 ikke var ophævet (jvf. lovens § 11, stk. 4), kunne dets sager (nr. 1–9918), stencilerede mødereferater og indstillinger samt brevkopier afleveres i sommeren 1963. To dertil hørende kartoteker vil indtil videre blive opbevaret i Socialministeriet.

Ankenævnet i henh. t. lov af 10. juni 1960

De af fordelingsnævnet i henh. t. lov nr. 242 af 10. juni 1960 truffne afgørelser af ydelser og godtgørelser kunne efter lovens § 10, stk. 2, indbringes for et ankenævn bestående af en dommer som formand og 2 andre medlemmer, alle beskikkede af socialministeren.

Ankenævnets arkiv ventes i hvert fald delvis afleveret til Rigsarkivet i 1963.

Opfyldning af tankgrave

Ved lov nr. 324 af 7. juli 1945 ang. opfyldning af tankgrave m. v. bestemtes det, at de af tyske myndigheder anlagte tankgrave, skyttegrave, pigtrådsspærringer, telefon- og telegrafledninger o. l. skulle nedlægges ved statens foranstaltning, således at den oprindelige tilstand så vidt muligt genoprettedes. Undtagelsesvis kunne dog anlæg bevares. Fortrinsvis skulle arbejderne udføres som beskæftigelsesforanstaltninger.

Der førtes en særlig tankgravsjournal; kopier af udgåede skrivelser er indbundet 1945–50, men uindbundet derefter. Dette materiale og 35 pk. tankgravssager er afleveret.

Interneringslejrene i Horserød og Frøslev

Rigsarkivet har længe forgæves eftersøgt forskelligt materiale fra disse to lejre, hvorfra det vidstes, at der i hvert fald i Frøslevlejren ved den danske lejrledelses foranstaltning var oprettet regulært »folkeregister« med notater om af- og tilgang. Fortegnelser og kartoteker overførtes – har det nu vist sig – efter befrielsen til Politiets Efterretningstjeneste, hvor Rigsarkivet i sept. 1963 konstaterede deres tilstedeværelse; her findes også det tyske lejrarkiv. Materialet kan ventes overført til Rigsarkivet. Fra overlæge Poul Kirketerp, Horsens, er modtaget et kartotek med journalkort over Frøslevlejrens patienter 1943–45.

Arbejds- og forligsnævnet

I henhold til lov nr. 478 af 14. sept. 1940 oprettedes et arbejds- og forligsnævn, hvis medlemmer udnævntes af arbejdsministeren, til at træffe afgørelse i indankede spørgsmål vedr. overenskomstmæssige løn- og arbejdsforhold, ligesom det kunne være rådgivende for arbejdsministeren i forelagte beslægtede spørgsmål. Loven gjaldt – med forlængelser – til udgangen af oktober 1945, da Statens Forligsinstitution igen trådte i virksomhed. Arkivalier er afleveret, men endnu uordnede.

Lønkontroludvalget

Ved lov nr. 93 af 9. marts 1943 om pris- og lønkontrol med visse arbejder for udenlandsk betaling nedsattes et udvalg med den opgave i tvivlstilfælde at afgøre, hvilken løn der skulle betales ved de pågældende arbejder (for Værnemagten). Udenrigsministeriets kommitterede i industrisager førte iøvrigt kontrol med sådanne arbejder. Udvalget (5 medlemmer) nedsattes af arbejdsministeren; der er herfra afleveret 4 pk. sager.

Handelsministeriet

I 1939 oprettedes i selve ministeriet en særlig *krisejournal* begyndende med nr. 1000; sagerne samledes på faste numre, f. eks. i 1939 nr. 1004: Prisfordyrelse og vareåger; 1005: Krigsforsikring for varer; 1006: Hamstring; 1007: Kriseforanstaltninger på Bornholm; 1008: Kriseforanstaltninger på Færøerne; 1026: Begrænsning af adgangen til udbetaling af udbytte og tantième i aktieselskaber.

Mange enkeltsager er kasseret, men alle sager af principiel eller almindelig karakter skulle være bevaret.

Efter 29. august 1943 indrettedes en særlig *U-journal* for undtagelsestilstands-sager, begyndende med nr. 1, men kun fortsættende til nr. 120. I denne journal er nr. 500 ændret til en særlig *S-journal* (for Silkeborgsager), der dog kun omfatter nr. 1–12. Iøvrigt må også henvises til ministeriets almindelige journaler.

For *søfartssagerne* førtes særlige journaler begyndende med nr. 3000, ligeledes med faste numre, f. eks. 1939 ff. 3002: Søulykker som følge af krigsbegivenheder; 3010: Foranstaltninger foranlediget af den tyske besættelse; 3014: Lån til danske søfolk ombord i danske, af fremmede stater rekvirerede skibe; 3017: Hædersgaver. Krigen 1939–45; 3020: Erstatning for ejendele til pårørende efter omkomne søfolk; 3021: Afvikling. Tilbagegivelse af beslaglagte skibe etc. Også i søfartssagerne er der foretaget kassationer; der er dog også her lagt vægt på, at materiale, der giver væsentlige oplysninger om dansk skibsfart udenfor afspærringen, bevares.

Handelsministeriet har i oktober 1950 udgivet »Fortegnelse over krigsforliste og krigshavarede danske skibe 3. september 1939–31. december 1949«, der

iøvrigt henviser til den af ministeriet hvert år udgivne »Dansk Sø-Ulykke Statistik«.

Se iøvrigt: H. C. Røder: De sejlede bare . . ., 1957.

Diverse

Handelsministeriet har desuden afleveret departementschef H. Jespersens officielle notater vedr. departementschefsmøderne august 1943–maj 1945 (1 bd.) og en pakke med en næsten komplet samling af de gennem udenrigsministeriet udfærdigede stencilerede referater fra nævnte møder.

Direktoratet for Vareforsyning

Dette direktorat oprettedes ved bekendtgørelse nr. 429 af 10. august 1940 for at bistå ved administrationen af bestemmelserne i lov nr. 406 af 3. august 1940 om erhvervsøkonomiske foranstaltninger; det fortsatte den i 1932 oprettede Valutacentrals virksomhed.

Af direktoratets meget omfattende arkiv er – på nær prøver og enkelte særlige grupper – stort set alle enkeltsager kasseret. Om direktoratets almindelige virksomhed kan henvises til de af samme udgivne trykte fremstillinger: »Krigens Virkninger på Danmarks Økonomi 1939–41 særlig med henblik på Forsyningsforhold og Beskæftigelse« (Kbh. 1942) og »Vareforsyning og Varefordeling under den tyske Besættelse« (Kbh. 1948). Af de store arkivalierækker må for krigsårene henvises til »Beretninger over import og eksport til brug for handelsministeriet og Rigsdagen« (bd. 80–104); denne samling kompletteres af rækken »Bestyrelsesmøder« (hvori dagsordener for disse møder (bd. 18–32)), der suppleres af samlingen »Exportkontingenter« 1940 ff. (løbenr. 349–57), Referater af samrådsmøder« begyndende 12/8 1940 (løbenr. 197–200). Direktørens meddelelser til nærmeste medarbejdere indeholdes i »Meddelelser inden for kontoret« (løbenr. 281–95), mens mere almindelige instrukser til *alle* medarbejdere må søges i »Dupliserede meddelelser til kontoret« (løbenr. 271–75). Herudover findes dog også andre pakker med mødereferater, således i Forkontorets arkiv »Referater af kontormøder 1940–47« (3 pk.) »Samrådsmøder hos departementschefen 1940–45« (2 pk.), »Direktørens notater fra samrådsmøder« (1 pk.) o. a.

I Sekretariatets arkiv findes bl. a. referater af de dansk-tyske regeringsforhandlinger under krigen 1940–45, referater af kontormøder, samrådsmøder og møder i Vareforsyningsrådet.

Kontoret for tyske efterladenskaber har i sit arkiv bl. a. anmeldelser af sådant materiale; kontorets akter er delvis henlagt efter politikredse.

Fra de enkelte nævn, der administreredes under direktoratet (bl. a. Benzin-nævnet, Brændselolienævnet, Fedtnævnet og Fedtcentralen, Hudenævnet) er afleveret de mere centrale dele af arkiverne, mens enkeltsager er kasseret. Blandt det bevarede er mødereferater. Fra Juridisk afdeling er hele arkivet foreløbigt

bevaret. I duplikeringsafdelingens arkiv er opbevaret et eksemplar af hver duplikeret formular.

I en af direktør Erik Lindgren dannet samling af sager af fortrolig karakter findes bl. a. akter vedr. Deutsch-dänischer Regierungsausschuss, »Ergebnisse der deutsch-dänischen Besprechungen über die beabsichtigte Aufwertung der dänischen Krone Januar 1942«, »Bemærkninger ang. værnemagtsarbejder 1942«, »Prekære tyske sager«, »Erstatning til Marinen«, Redegørelse fra admiral H. Rechnitzer 1940, »Bemærkninger til regeringen« af B. Gloerfeldt-Tarp, Jørgen Pedersen, F. Zeuthen august 1940.

Ovenstående oplysninger, der bygger på de modtagne fortegnelser over arkivet, giver kun et rent overfladisk indtryk af det meget store materiale, der findes heri til belysning af krigstidens økonomisk forhold. Interesserede forskere må indtil videre henvises til de omtalte fortegnelser.

1963 modtoges en efteraflevering af tilladelser til og opgørelser over danske firmaers arbejder for den tyske værnemagt her og i udlandet (A- og B-sager) samt for civilforsvaret (Y-sager) med angivelse af anvendt materiale).

Revisionsudvalget for tyske betalinger

Ved lov nr. 330 af 12. juli 1945 bemyndigedes handelsministeren til at gennemføre en revision af den fortjeneste, som personer, firmaer o. l. havde haft som leverandører efter 9. april 1940 ved for tysk regning at have leveret varer o. l., udført entreprenør- eller byggearbejder, transporter og reparationer eller virket som agenter. Til at foretage revisionen nedsattes et udvalg, hvis formand blev afdelingschef i DSB Axel Odel, som 1/7 1947 afløstes af bankinspektør Arne Eken. Udvalget overtog ved sin oprettelse det personale, der var knyttet til Udenrigsministeriets kommitterede i industrisager's kontor i Aarhus og København, og havde også selv kontorer i Århus, der omfattede en entreprenørsagsafdeling, ophævet 1948, og en afdeling for kørselssager, fra 1/7 1950 overflyttet til Prisdirektoratet, der allerede tidligere havde behandlet bl. a. netop den meget omfattende gruppe sager vedr. vognmandskørsel for tysk regning.

Det grove værnemageri omfattedes af de to tillægsstraffelove, lov nr. 259 af 1/6 1945 (med ændring ved lovebekendtgørelse af 6/7 1946) og lov nr. 406 af 28/8 1945; herunder faldt utilbørligt samarbejde med værnemagten i erhvervsmæssig henseende.

Under loven af 12/7 1945 faldt inddragelse helt eller delvis af fortjeneste opnået ved andet erhvervsmæssigt samarbejde med besættelsesmagten. Reglerne herfor fastsattes i to nye love (der ikke juridisk betragtedes som straffelove!). Under den ene af disse (lov nr. 500 af 9/10 1945 om tilbagebetaling af fortjeneste ved erhvervsvirksomhed m. v. i tysk interesse (tilbagebetalingsloven)) faldt virksomheder oprettet, omdannet eller udvidet efter 9/4 1940 m. henblik på arbejde for tysk regning samt virksomheder, hvis gennemsnitlige tyske omsætning havde været mer end dobbelt så stor som den gennemsnitlige omsætning i indtil

de 3 sidste regnskabsår før 9/4 1940. – Under den anden lov (lov nr. 499 af 9/10 1945 om avancebegrænsning vedr. visse leverancer og arbejder m. v., omfattet af lov nr. 330 af 12/7 1945 om revision af visse tyske betalinger (*avancebegrænsningsloven*)) kom de øvrige virksomheder, der havde haft tyske mellemværender. Denne revisionslovgivning suppleredes siden ved lovene nr. 399, 400 og 401 af 12/7 1946, der bl. a. gav handelsministeren ret til at indsætte administratorer til midlertidig forvaltning af beslaglagte formuer og virksomheder og bestemte, at revisionsudvalgets afgørelser skulle træffes ved en af grunde ledsaget kendelse.

Revisionsudvalgets arbejdsmateriale kan fordeles i følgende hovedgrupper:

- 1) Oplysninger indhentet af Udenrigsministeriets kommitterede i industrisager, der havde kontrolleret avancerne ved industrileverancer og entreprenørarbejder, og i samme ministeriums kontor for særlige handelssager, der havde meddelt tilladelse til salg til værnemagten.
- 2) Materiale fra Danmarks Nationalbank, der havde kontrolleret betalinger over dansk-tysk clearing og af checks, trukket af værnemagten.
- 3) De ved Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 391 af 10. august 1945 (jvf. tillæg i bekendtgørelse nr. 516 af 16. oktober s. å.) indkaldte anmeldelser af visse tyske betalinger.
- 4) Materiale fra efterladte tyske og andre arkiver: I København beslaglagdes en del af Rüstungsstabs arkiver, men akter vedr. besættelsestidens første år fandtes ikke. I Jylland lod Århus-kontoret i forbindelse med Modstandsbevægelsens ledelse straks 5. maj i samtlige jyske og fynske byer indsamle materiale, hvoraf dog en del allerede var blevet ødelagt. Senere fandtes ved politiets hjælp i baraker eller nedgravet på flyvepladserne supplerende arkivalier, især vedr. tyske byggearbejder, herunder vognmandskørsel. I alt vejede det tyske materiale 90–100 tons. Materiale, som revisionsudvalget ikke selv skulle benytte, oversendtes til politimyndighederne.
- 5) Fra politiet modtagne enkeltsager, der ikke kunne pådømmes efter straffeloven.

Fra revisionsudvalget er i 1961 afleveret af Udenrigsministeriets kommitterede i industrisagers arkiv: 38 bd. kopibøger, 3 pk. m. Århus-afdelingens kopier, 1 pk. m. mødereferater, 8 journaler (i 1 pk.), 8 pk. m. Rüstungsstabslister, 4 pk. m. akter vedr. forretningsgangen, 30 pk. vedr. leverandører opdelt efter virksomheder (udtagne prøver, idet det øvrige materiale med rigsarkivarens tilladelse er kasseret) og diverse korrespondance (1 pk.). Der er meddelt tilladelse til kassation af det hos den kommitterede udarbejdede kartotek over leverancer til Værnemagten, da de heri indeholdte oplysninger skulle kunne dækkes af udvalgets kartotek.

Af udvalgets egne arkivalier er modtaget 41 kartoteksskuffer med registre, kopibøger for udvalgmøder 43 bd., kopibøger for udgået post 102 bd., journaler for udvalgssager 1 pk., journaler over indgået post 17 bd., journaler over udgået post 12 bd., 4 pk. med principielle sager nr. 1–130 (fortegnelse herover i Rigs-

arkivet), 844 pk. med sager henlagt i forsk. grupper (omfangsrigest er her grupperne entreprenør- og byggesager, industri- og håndværksleverancer, handels-sager og vognmandssager; af de mindre grupper kan nævnes: Tysk krigstjeneste, tyske privatskoler, forfatterhonorarer).

Af det til revision indsamlede materiale var tidligere afleveret: Tyske regnskabsbøger nr. 1–498 og 1 pk. m. tilsvarende unummererede; dette materiale er overordentlig blandet, spændende fra egentlige regnskaber til portobøger, fortegnelser over tegninger, vagtbøger; en væsentlig del deraf vedrører Organisationen Todt. Over disse protokoller findes i Rigsarkivet en foreløbig udarbejdet liste. Til protokollerne slutter sig bl. a. 10 pk. papirer vedr. »Bauleitung« fra forskellige steder i Danmark samt 25 pk. tyske udbetalings-»formularer« (ordrer?). Af danske leverandørers indsendte regnskaber er bevaret regnskabsmateriale for enkelte større firmaer og 18 pk. med tilsvarende materiale for udvalgte mindre leverandører (personer og firmaer). Af det øvrige materiale har Erhvervsarkivet i Århus fået lov at udtage, hvad det måtte ønske. For kørselssagers vedkommende er der senere meddelt Monopoltilsynet, der havde overtaget Prisdirektoratets funktioner, tilladelse til kassation af kassebøger og bilag.

Ved bestemmelser i de ovennævnte love nr. 499 og nr. 500 af 9. okt. 1945 fastsattes, resp. i §§ 13 og 19, retten til at indbringe af revisionsudvalget truffne afgørelser for *Ankenævn*. Der er afleveret 7 pk. (352 sager) ankesager efter avancebegrænsningsloven, 23 pk. (1072 sager) efter tilbagebetalingsloven.

Om revisionsudvalgets og ankenævnets virksomhed m. v. giver en af revisionsudvalget udarbejdet, stencileret beretning for tiden 1/8 1945–31/3 1959 en værdifuld oversigt.

Kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom

Allerede ved bekendtgørelse nr. 314 af 2. juli 1945 var det bestemt, at al her i landet værende ejendom, der 5/5 1945 eller på noget tidspunkt derefter var i tysk eller japansk eje, skulle anmeldes til Direktoratet for Vareforsyning (jvf. den trykte »Fortegnelse over herboende tyske statsborgere januar 1946«). Ved lov nr. 132 af 30. marts 1946 konfiskeredes tysk og japansk ejendom, og der oprettedes en midlertidig stilling som kommissarius, til hvis bistand et 5-mandsnævn nedsattes. Til kommissarius overgik de i henh. til ovennævnte bekendtgørelse af 2. juli 1945 indgåede anmeldelser og anmeldelser sket i henh. t. handelsministeriets bekendtgørelse nr. 673 af 27. december 1940 om anmeldelse af og disposition over fremmed her i landet værende ejendom. Ved lov nr. 146 af 13. maj 1959 nedlagdes stillingen som kommissarius fra 31/3 1960, og efter denne dag udøvedes de kommissarius tillagte funktioner af handelsministeren.

Ved 1946-lovens § 7 nedsattes et nævn (Konfiskationsnævnet) på 5 medlemmer, til at bistå kommissarius med tilrettelæggelse af retningslinierne for realisation af ejendom og ved dens § 5 et nævn (Dispensationsnævnet) på 7 medlem-

mer, der kunne indstille til ministeren at fritage for konfiskation. Ved samme lov § 20, stk. 4, nedsattes et udvalg på 6 medlemmer til at træffe bestemmelser ang. realisering af overtagne patenter m. v.

De store og til dels historisk værdifulde arkiver, der er dannet ved kommissarius' og nævnenes virksomhed, kan – med undtagelse af journalerne og kartotekerne – ventes afleveret i marts 1964.

Fragtnævnet

Ved lov nr. 287 af 2. september 1939 om ekstraordinære foranstaltninger vedr. skibsfarten oprettedes et fragtnævn med en af kongen udnævnt formand og 9 andre af handelsministeren udnævnte medlemmer. Nævnet skulle bistå ved tilvejebringelsen af skibsrum til for landet nødvendige tilførsler, føre tilsyn med fragtforholdene og skibsfartens udvikling samt bistå rederne m. h. t. ordningen af befragtningsforhold. Det var bl. a. bemyndiget til at pålægge rederne at gøre indberetning om skibes positioner og rejser og kunne pålægge samme at foretage bestemte rejser til fastsatte fragtrater.

Loven, der først kun gjaldt til 31. marts det følgende år, forlængedes siden ved lov nr. 116 af 30. marts 1940, ved lov nr. 481 af 14. september 1940 o. s. v. Efter sidstnævnte lov medvirkede nævnet også ved afslutningen og administrationen af handels- og skibsfartsaftaler og ved at forebygge en uheldig udvikling af fragtforhold og af skibsfartens forhold i det hele. Nævnets virksomhed ophørte ved udløbet af lov nr. 107 af 23. marts 1948, d. v. s. med udgangen af marts 1949. Ved lov nr. 356 af 20. juli 1945 var nævnet bemyndiget til at iværksætte foranstaltninger, der forudsattes ved Danmarks tiltrædelse af den i London 5. august 1944 undertegnede internationale aftale ang. principperne for en fortsættelse af samordnet kontrol med handelsskibsfarten. Dette samarbejde foregik gennem U.M.A. (United Maritime Authority), og Fragtnævnet oprettede derfor nu særlige kontorer i London og i New York.

Fragtnævnet havde således vidtgående beføjelser; dets meget omfattende arkiv (926 pk.) er f. t. (1963) endnu fuldstændigt bevaret, men kassationer søges gennemført af for forskningen værdiløse rækker, herunder korrespondance vedr. kontrol med olietildelinger og indtjent valuta. Af det, der ønskes bevaret, kan nævnes journaler, kartoteker, udg. brevkopier, generel korrespondance, skibsmapper (÷ valutamapper), diverse grupper af sager vedr. U.M.A.-samarbejdet, vedr. udlejninger (bl. a. til tyskerne, bjergninger (også oplysninger om nedstyrtede engelske fly)). Protokoller over forhandlinger i nævnets møder (5 bd.) er afleveret sept. 1963, desuden er bevaret en pakke med direktøren for nævnet, T. C. Christensens papirer vedr. møderne til 31/7 1942.

Litt.: H. C. Røder: *De sejlede bare . . .*, 1957, 43 f., 48, 376–78.

Fragtankenævnet

Ved lov nr. 481 af 14. september 1940 om ekstraordinære foranstaltninger vedr. skibsfarten indførtes et ankenævn, for hvilket Fragtnævnets afgørelser kunne forlanges forelagt. Ankenævnet, der bestod af en formand og to andre medlemmer udnævnt af handelsministeren, afgav indstilling til denne, der traf endelig afgørelse i sagerne. Formand for ankenævnet var afdøde retspræsident L. N. Hvidt, fra hvis bo 2 pk. sager er afleveret. Ankesagerne findes journaliseret i Handelsministeriets søfartsjournal (nr. 3006 A).

Udligningskassen af 27. juni 1940

Kassen er oprettet i henh. t. bekendtgørelse nr. 341 af 27. juni 1940 ang. handel med kul, koks og cinders m. v., hvorefter der til udligning af fragter m. v. ved indførsel af kul o. l. oprettedes en udligningskasse. Den lededes (§ 7) af en bestyrelse bestående af et af Fragtnævnet og et af Danske Kulimportørers Fællesrepræsentation udpeget medlem, hvortil kom et eller flere medlemmer udnævnt af handelsministeren.

Næsten hele arkivet er kasseret af Direktoratet for vareforsyning. Visse protokolrækker er bevaret, således afskibningsjournaler, kassejournaler, hovedbøger, refusionsjournaler, oversigter over indtægter og udgifter etc. Af korrespondance-sager er kun enkelte pakker bevaret, således skibsmapper vedr. Værnemagten (3 pk.) og 6 pk. med diverse 1940–45, deriblandt sager vedr. opfiskede, havarerede og forliste ladninger.

Litt.: H. C. Røder: *De sejlede bare . . .*, 1957, 48 f.

Krigsforsikringen af løsøre i handels-, håndværks- og industrivirksomheder

Denne forsikring stiftedes ved lov nr. 172 af 12. april 1940, der ændredes ved lov nr. 210 af 29. april s. å. og ved lov nr. 345 af 8. juli 1943, jvf. lovbekendtgørelse nr. 367 af 20. juli d. å. Forvaltningsnævnet herfor nedsattes af handelsministeren ved bekendtgørelse nr. 302 af 3. juni 1940; dets formand blev professor Kr. Sindballe. Nævnet har afleveret 1 m. journaler, 17 m. skadesager samt kartoteker over skaderne. Inden afleveringen er alle skadesager med erstatningsbeløb på under 5000 kr. dog kasseret; men det gælder her som for de efterfølgende krigsforsikringer, at alle skader kan findes i kartotekerne og i journalerne. Der var anmeldt ca. 23.000 skader, hvoraf ca. 15.000 anerkendtes til et samlet erstatningsbeløb på 210 millioner kroner. Inden for denne krigsforsikring falder mange sager, der må skønnes at være af historisk interesse, da de var fremkaldt af sabotage- og schalburgtagehandlinger. Det må bemærkes, at Rigsarkivet, da kassationerne fastlagdes, udtrykkeligt ved denne og ved de andre krigsforsikringer foruden generelle sager vedr. nævnenes oprettelse, virksomhed og afvikling, alle normgivende sager og alle vigtigere sager, der har været indbragt for retten, fra kassation har undtaget alle sager, der har særlig historisk interesse, herunder vedr. sabotage, schalburgtage samt luftbombardementer.

Krigsforsikringen af havne

Denne forsikring stiftedes ved lov nr. 110 af 18. marts 1941. Forvaltningsnævnet herfor nedsattes af handelsministeren ved bekendtgørelse nr. 219 af 30. april s. å. Formand: professor Sindballe. Alle arkivalier (2½ m) herfra er bevaret, da vurderingsskemaer med bilag giver mange oplysninger om anlæggenes alder, kvalitet o. l.; i materialet mange planer og kort.

Krigsforsikringen af elektriske luftledningsanlæg for stærkstrøm

Denne forsikring stiftedes ved lov nr. 281 af 30. juni 1941. Forvaltningsnævnet (formand: professor Sindballe) nedsattes af handelsministeren ved bekendtgørelse nr. 350 af 28. juli 1941. Arkivalierne fylder ca. 3 m; vurderingsskemaer giver værdifulde oplysninger om ledningsanlæggenes udstrækning og tilstand o. 1943.

Krigsforsikringen af privat indbo

Denne forsikring er stiftet ved lov nr. 218 af 30. april 1940, der ændredes ved lov nr. 261 af 24. juni 1942, ved lov nr. 346 af 8. juli 1943 (se lovbekendtgørelse nr. 369 af 20. juli d. å.) og ved lovanordning nr. 51 af 21. febr. 1945. Forvaltningsnævnet herfor nedsattes af handelsministeren ved bekendtgørelse nr. 301 af 3. juni 1940; formand blev også her professor Sindballe. Nævnet har afleveret 2 m journaler, 11 m skadesager samt kartoteker over skaderne. Inden afleveringen er alle skadesager med erstatningsbeløb på under 2000 kr. kasseret. Der var anmeldt ca. 46.000 skader til et samlet beløb af 31 millioner kr.

Krigsforsikringen af landbrugets løvsøre

Denne forsikring stiftedes ved lov nr. 286 af 30. maj 1940, der siden ændredes ved lov nr. 262 af 24. juni 1942 og lov nr. 347 af 8. juli 1943 (jvf. lovbekendtgørelse nr. 368 af 20. juli d. å.) samt lovanordning nr. 51 af 21. febr. 1945. Forvaltningsnævnet herfor nedsattes af handelsministeren ved bekendtgørelse nr. 340 af 26. juni 1940. Formand blev også her professor Sindballe. Nævnet har afleveret 5 m arkivalier foruden kartoteker. Sager med erstatningsbeløb på under 2000 kr. er kasseret. Der var anmeldt ca. 9.100 skader, hvoraf ca. 3.000 anerkendtes; den samlede udbetaling var ca. 4 millioner kr.

Krigsforsikringen af landbrugsjord

Denne forsikring oprettedes i henhold til lov nr. 280 af 30. juni 1941 af handelsministeren og forvaltedes under Krigsforsikringen af landbrugets løvsøre. Sager vedr. tysk benyttelse af landbrugsjord (herunder også sagerne vedr. tankspæringer) er undtaget fra kassation. De af forsikringen afleverede arkivalier fylder 3 m foruden kartoteker.

Krigsforsikringen af skibe

Grundlaget herfor er lov nr. 183 af 4. maj 1939; en særlig afdeling for danske fiskefartøjer oprettedes ved bekendtgørelse nr. 278 af 30. august 1939. Forsikringsvirksomheden trådte i kraft 1. sept. s. å., jvf. kgl. anordning nr. 283 af 1. sept. d. å. Loven ændredes siden, således ved lov nr. 27 af 27. jan. 1943, lovanordning nr. 522 af 17. dec. s. å., lovanordning nr. 372 af 16. dec. 1944 og lov nr. 597 af 21. dec. 1945.

Forsikringen er endnu i virksomhed og dens arkivalier ikke afleveret.

Litt.: H. C. Røder: De sejlede bare . . . , 1957, 40–42.

Krigsforsikringen af lystfartøjer

Ved lov nr. 354 af 1. juli 1940 stiftedes krigsforsikringen af lystfartøjer; dens anliggender skulle varetages af Krigsforsikringen af danske skibe (s. d.).

Krigsforsikringen af varer og fragt

Dansk Krigs-Søforsikring for Varer stiftedes ved lov nr. 184 af 4. maj 1939, jvf. iøvrigt lovanordning nr. 371 af 16. dec. 1944 og lov nr. 598 af 21. dec. 1945.

Forsikringen, der endnu er i virksomhed, har ikke afleveret arkivalier til Rigsarkivet.

Direktoratet for Statens skibstilsyn

Sagerne (o. 10 pk.) vedr. bygning af og tilsyn med de såkaldte »Hansaskibe«, der byggedes for »Aktieselskabet af 6/2 1943« er endnu ikke afleveret.

Ministeriet for offentlige arbejder

Ministeriets egne arkivalier er afleveret for besættelsesårene.

Generaldirektoratet for statsbanerne

Der er normalt ikke afleveret arkivalier så langt ned i tiden. Modtaget er dog bl. a. en håndskreven fortegnelse over jernbanesabotager i Danmark 1942–45; den er hovedsagelig ført på grundlag af indkomne telegrafiske indberetninger til generaldirektoratet fra 1. distrikt (for Sjælland-Falster) og 2. distrikt (for Fyn og Jylland).

Undervisningsministeriet

Dette ministeriums journalsager henlagt på nummer er efteråret 1963 blevet afleveret for besættelsesårene.

Desuden er fra ministeriet 1957 modtaget 1 pk. med stile, skrevet 1946–47 af tyske flygtningebørn i Skovbylejren.

Statsradiofonien

Ved aflevering i 1959 modtoges bl. a. korrespondancesager fra Foredragsafdelingen og Dramatisk-litterær afdeling; der er imellem Foredragsafdelingens »løse korrespondance« materiale fra krigsårene; fra Presseafdelingen er afleveret 4 pk. m. tysk inspirerede manuskripter, hvorimod rækkerne af journaler og radio-rådets kopier kun går til og med 1938. De fleste arkivalier fra besættelsestiden er således endnu ikke afleveret til Rigsarkivet.

Kommissionen for det højere danske skolevæsen i Sverige; Den danske skole i Lund; Den danske skole i Göteborg

Disse skoler oprettedes i november 1943 i Sverige for danske flygtningebørn og afsluttede deres virksomhed 1945. Skolerne lededes henholdsvis af cand.mag.erne Ruth Lachmann og Gudrun Henriques; der afholdtes ved dem mellemskole-, real- og studentereksamen. Ved bekendtgørelse nr. 92 af 12. marts 1946 bestemtes, at de ved skolerne afholdte eksaminer skulle have samme gyldighed som tilsvarende eksaminer beståede ved eksamensberettigede skoler i Danmark (Litt.: Per Møller og Knud Secher: *De danske Flygtninge i Sverige*, 1945, 157–65. »Og Hverdagen skiftede – Skolen i de onde Aar«, red. af Inger Merete Nordentoft og Aage Svendstorp, 1946, s. 111–35; *Den danske Skole i Lund* 15. November 1943–9. juni 1945, Lund 1945 (skoleprogram).

Arkivet, der består af 49 bd. og 29 pk. eller æsker, er afleveret 1946 af undervisningsinspektøren for gymnasieskolerne, men nogen fortegnelse over det medfulgte ikke, ligeså lidt som det modtagne endnu er blevet registreret.

Der forefindes for kommissionens vedkommende forskellig korrespondance (dens formand var professor, dr. Frantz Blatt); for skolerne kartoteker over forældre og elever, skemaer m. v. vedr. optagelsesprøver og eksaminer, lærerrådsmøder, korrespondance m. v.

Enkelte pakker med arkivalier herfra beror endnu hos undervisningsinspektøren; men ventes snarest afleveret.

Arkiver af privat proveniens

Det danske råd i London (The Danish Council)

Rådets arkiv, der er afleveret 1946–55, er indtil 1970 kun tilgængeligt med rigsarkivarens tilladelse. Sekretariatets og Informationskontorets arkiv er ret velbevaret; Rekruteringskontorets og de fleste udvalgs arkiver synes kun delvis bevaret, mens nogle udvalgsarkiver helt mangler, måske fordi de aldrig har eksisteret.

Over arkivet findes i Rigsarkivet en fortegnelse påbegyndt af Aage Rasch, men fortsat og fuldført af Holger Friis Johansen.

Fra det samlede råd med dets arbejdsudvalg og sekretariat er afleveret en protokol over deltagerne i rådets møder 1941–45 og en forhandlingsprotokol for samme tidsrum. Et bind indeholder referater 1940–45 af arbejdsudvalgets og et lovudvalgs møder; det suppleres af to bind forhandlingsprotokoller 1941–45. 2 pk. indeholder rådets cirkulærer m. v. Rådets alm. korrespondance, ordnet efter brevskrivere, fylder 49 pk. for årene 1940–45, men for 1945 mangler det meste af denne korrespondance. En gruppe særlige sager 1940–45 fylder 8 pk., heriblandt korrespondance med danske i fremmede verdensdele. Som enkelte rådsmedlemmers korrespondance er henlagt 4 pk. (K. G. Anker-Petersens, Leif Gundels, Krøyer-Kielbergs, Christmas Møllers og Anker Svarts), men det er nødvendigt også at undersøge de af nogle af de pågældende personer afleverede privatarkiver. Under diverse sekretariatssager findes bl. a. lister over danske i England.

Fra Rekruteringskontoret er afleveret nogle pakker med korrespondance, lister og kartotekskort; hertil slutter sig en pakke med dr. Oskar S. Nordlands korrespondance vedr. rekruteringen i Canada.

Fra Informationskontoret og Free Danish Publishing Company er bevaret en møde- og referatprotokol 1940–45 med 7 pk. korrespondance ordnet efter brevskrivere, hertil slutter sig forskellig anden korrespondance vedr. udgivelsen af »Frit Danmark« og andre publikationer, afholdelsen af foredrag, udstillinger m. v. Informationskontorets oplysningsmateriale (modtagne tryksager, afskrift af egne cirkulærer o. l.) udgør 4 pk., kontorets avisudklip 10 bd., billedstof fra dets publikationer 1 pk., materiale og manuskripter til danske udsendelser i BBC (4 pk.) og til dansk radioavis i Sverige (1 pk.); her findes også et eks. af »Frit Danmark«s dupliserede nyhedsoversigt på dansk 1942–43 (1 pk.) og andet informationsmateriale.

Fra andre udvalg under rådet er modtaget enkelte arkivpakker, således fra finansudvalget, fiskeriudvalget, jagerfondsudvalget, mødeudvalget, de søfarendes udvalg og velfærdsudvalget.

Arkivalier fra besættelsestiden

Regionsarkiver m. v., beretninger o. l.

Diverse direkte til Rigsarkivet indsendte beretninger (1 pk.).

Danske søfolks beretninger, afleveret gennem arkivar Knud Prange (1 pk.).

Modstandsbevægelsens Region II's arkiv (1 pk.), afleveret af forsvarsministeriet.

Modstandsbevægelsens Fyns ledelses (Region IV's) arkiv (3 pk.), afleveret af grosserer Hans Muus, Odense.

Arkiver og beretninger fra modstandskampen på Bornholm (kopier efter originaler i Bornholms museum) (1 pk.).

Arkiv for Ringsted bykomité (1 pk.), oversendt fra Landsarkivet for Sjælland.

Arkiv for frihedsrådets lokalkomité for Sakskøbing (1 pk.), oversendt fra Landsarkivet for Sjælland.

Livgarden under besættelsen 1940–45, af oberstløjtnant Th. Thaulow (1 pk.).

Arkivalier vedr. 0.2 (Slotsholmsdetachementet og Amalienborgstyrken 1945) (2 pk.), afleveret af oberst Thygesen.

Beretning om modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt (1 pk. fotokopier efter orig. i Hørsholm egns museum).

Radioreferater og situationsmeldinger m. v. 1941–45 (16 pk.).

Ritzaus Bureau: Informationstjeneste fra besættelsestiden 1942–45 (3 bd.).

Varia (1 pk.).

Udlandsdanskernes foreninger

Den danske klub af 1944 (Malmø–Lund): Diverse papirer (1 pk.). Afleveret af direktør H. Ødum.

Den danske forening i Södertälje: Diverse papirer (1 pk.). Afleveret af grosserer Willie Lehmann.

Sammensluttede Danske Skibsofficerers Forening (i Newcastle) (Danish Merchant Navy Officers' Association, British Section; tidl.: The International Mercantile Marine Officers' Association, Danish Section): Diverse arkivalier (2 bd. og 3 pk.), herimellem medlemskartotek, hovedbestyrelsens (arbejdsudvalgets) mødeprotokol 1942–45 og korrespondance 1941–45.

Anm.: Om organisationerne i England se H. C. Røder: *De sejlede bare . . .*, 1957, 64 ff.

Danske skibsofficerers Hjælpefond i England og Nordirland: Diverse arkivalier 1941–45, herimellem bestyrelsens forhandlingsprotokol 1941–45, hovedbog 1943–45 og korrespondance 1942–45 (ialt 3 bd. og 1 pk.). Afleveret af Dansk Styrmandsforening og Maskinmestrenes Forening.

Foreningen Frit Danmark i Frankrig: Diverse 1944–50 (1 bd.). Afleveret gennem Udenrigsministeriet.

National America Denmark Association og America Denmark Relief, Inc.: Arkivalier afleveret af John Hansen, Jean Hersholt og Lennard Bech (26 pk.), herimellem korrespondance, mødereferater, medlemslister, tryksager bl. a. *The Danish Listening Post* 1942–45.

Anm.: N.A.D.A. stiftedes 4/5 1940 som en dansk-amerikansk fællesorganisation, der som aktive medlemmer optog dansk-amerikanske organisationer i USA og som støttemedlemmer enkeltpersoner. I 1944 indtrådte organisationen som medlem af National War Fund, hvorefter dens navn ændredes til America Denmark Relief, Inc., som opløstes 3/12 1945. Præsident for sammenslutningen var 1940–43 John Hansen (der dog fortsatte som »direktør«), derefter Jean Hersholt.

Materiale vedr. de danske i Siam under den japanske besættelse, samlet af løjtn. Schiøpffe. Afleveres 1964.

Danske organisationer til støtte for Norge

Den norske damekomité's arkiv 1943 (1 pk.).

Rigsarkivets norske kollegahjælp 1943–47 (1 pk.).

Diverse tyske institutioners arkiver

Deutscher Akademischer Austauschdienst, Zweigstelle Kopenhagen (Tyske Akademiske Kontor): Diverse papirer, bl. a. betænkninger o. a. manuskripter 1940–41 (1 pk.). Afleveret fra Kgl. Bibl.

Deutsche Gesandtschaft, Kopenhagen: Akter vedr. danske handelsaftaler med andre lande (dr. Meulemanns papirer) 1940–42 (1 pk.). Afleveret fra Kgl. Bibl.

Der Reichsbevollmächtigte in Dänemark: Korrespondance især vedr. lærerpersonalet ved St. Petri skole 1943–45 (1 pk.). Afleveret fra Kgl. Bibl.

Samme (og tidl. tyske gesandtskab i Kbh.): Akter vedr. danske handelsaftaler med andre lande (dr. Hemmersams og dr. Stiers papirer) (1 pk.). Afleveret fra Kgl. Bibl.

Samme: Cirkulærer m. v. vedr. deviseordningen mellem Tyskland og Danmark etc. 1935–43 (1 pk.). Afleveret fra Kgl. Bibl.

Reichsstelle für Tiere und tierische Erzeugnisse: Aussenstelle Kopenhagen: Diverse korrespondance 1941–45 (1 pk.). Afleveret fra Kgl. Bibl.

Rüstungsstab (tidl. Wehrwirtschaftsstab) Dänemark o. 1940–45. Korrespondance med og vedr. danske firmaer (59 pk.). Afleveret fra 2. ekstraordinære statsadvokatur for København.

Det tyske handelskammer: Medlemskartotek (2 pk.), Danske firmaers skriftlige henvendelser om repræsentation m. v. (1 pk.), Bogholderi (kontoblade) (1 pk.). Afleveret af 2. ekstraordinære statsadvokatur for København.

Anm.: Herved 2 pakker uddrag af korrespondance og henvendelser ang. repræsentation, foretaget af det danske politi. – Andre dele af handelskammerets arkiv findes i Centralkartotekets materiale, se s. 9, mens andet igen endnu er i privat besiddelse.

Marineverpfligungsamt Kopenhagen: Lagerbøger for »Lager Kvægtorvet H.V.D. 626« 1942–45 (2 bd.); diverse andre lagerbøger 1945–46 (1 pk.). Afleveret fra Københavns kommunes folkekøkkener, Suhmsgade.

Private personers arkiver

Det bemærkes, at denne række af arkiver, hvoraf mange er små, kun omfatter *besættelsestiden* med nærmest omliggende år. Privatarkiver, der omfatter personers hele liv, må søges i Rigsarkivets *almindelige* række af privatarkiver. En fortegnelse over sådanne arkiver, hvori der findes materiale vedr. besættelsestiden, gives s. 117.

Andersen, Troels Thune, fængselsoverlæge (1 pk.)

Barfod, A., departementschef (2 pk.).

Barfoed, Knud V., optegnelser vedr. eksekutionsstedet for landssvigere (1 pk.). Forseglet.

- Bech, Marius, direktør i England (3 pk.).
- Bennike, Helge, oberst (1 pk.).
- Bennike, V., generalmajor (1 pk.). (Forseglet).
- Best, Werner, dr. (1 pk.), afleveret fra Kgl. Bibliotek.
- Boeck, Philip Levin v. Beck, pastor (1 pk.).
- Engberg, Eva, f. Hertz, frue, beretning om ophold i Theresienstadt (1 pk.).
- Geisler, Rantzau, skibsinspektør (1 pk.), afleveret af arkivar Prange.
- Gudme, Iver, forlagskonsulent (1 pk.), oversendt fra Kgl. Bibliotek.
- Heckscher, Kay, cand. polit., papirer vedr. danske søfolk og Det danske råd i London (1 pk.), afleveret af arkivar Prange.
- Heinberg, Aage, redaktør, div. korrespondance (1 pk.), fra Kgl. Bibliotek.
- Herschend, P.: Fra min silkeborgtid, maskinskrevet beretning, gave fra stiftamtmand Herschend, Vejle.
- Høeg, Carsten, professor, dr., papirer (5 pk.).
- Jakobsen, Frode, fhv. minister, beretning m. bilag, stenogrammer o. a. (1 bd., 3 pk.).
- Jensen, Ove Juel, cand. jur., »Hvad jeg oplevede«, optegnelser om oplevelser under arrestation efter 5. maj.
- Jensen, Viggo, radiotelegrafist, dagbøger m. v. (1 pk.), afleveret af arkivar Prange.
- Kehler, Henning, korrespondance med fhv. statsminister Knud Kristensen ang. Danmarks besættelse 9/4 1940, ført 1954–55 (1 pk.). Forseglet.
- Knutzen, Peter, generaldirektør, papirer, heri korrespondance med prof. Aage Friis og diverse vedr. tjenestemandssagen (3 pk.).
- Lachmann, Ruth, lektor, papirer vedr. Den danske skole i Lund (1 pk.).
- Maibøll, Christian, pens. lærer, »Minder fra den anden Verdenskrig« (1 pk.).
- Morath, Robert, tysk fregatkaptajn, redegørelse for tyskernes militære handlinger på Bornholm i foråret 1945, vedlagt amtmand P. Chr. v. Stemmanns korriigerende bemærkninger (1 pk.). Gave fra amtmand v. Stemmann.
- Pedersen, Oluf, fhv. minister, mødereferater fra 9-mandsudvalget, sen. 13-mandsudvalget 1943–45 (2 pk.). Jvf. sammes bog: Den politiske Modstand under Besættelsen (1946).
- Rohde, Gabriele, papirer (4 pk.), afleveret af godsejer Flemming Juncker.
- Rytter, Svenning, fhv. retspræsident og justitsminister, papirer vedr. retsopgøret (6 pk.), gave fra arvingerne ved fru Karen Saabye.
- Stemann, P. C. v., amtmand, erindringer om besættelsestiden på Bornholm m. v. (1 pk.). Anm.: Jvf. trykte erindringer.
- Sonne, Per, dagbog fra Vestre fængsel 1944.
- Toft, Aage, radiotelegrafist, dagbøger (1 pk.).
- Trolle, Jørgen, højesteretsdommer, dr. jur., papirer vedr. statsadvokatens historie (1 pk.). Forseglet.
- Vedel, A. H., viceadmiral, papirer (5 pk.).
- Ødum, Hilmar, direktør, papirer (1 pk.).

Privatarkiver (almindelig række) af interesse for studiet af besættelsestidens historie

Anm.: Det kan i nogle tilfælde være en skønssag, om et privatarkiv bør medtages her eller ikke, ligesom manglende kendskab til indholdet af uordnede arkiver kan bevirke, at et og andet privatarkiv er blevet overset. Endelig må det erindres, at der fremover kan ventes et betydeligt antal privatarkiver afleveret, der i større eller mindre udstrækning falder ind under den her omtalte gruppe.

Andersen, Holger, († 1961), politiker, fhv. præsident.
Brorsen, Søren, († 1961), forsvarsminister.
Christiansen, Johs., († 1962), politiker, redaktør.
Christmas Møller, John († 1948), udenrigsminister.
Elmquist, Aage Ludvig Holberg, († 1962), justitsminister.
Friis, Aage, († 1949), professor, dr. phil.
Fussing, Hans Henrik, († 1956), lektor, dr. phil.
Hansen, Johannes, († 1960), ingeniør, cand. polyt.
Holstein-Holsteinborg, Bent, († 1945), lensgreve, politiker.
Hvidberg, Flemming, († 1959), undervisningsminister.
Kjølsen, Frits Hammer, kontreadmiral.
Krag, Oluf, († 1942), fhv. minister.
Lerche, Christian, († 1957), kgl. kommissarius.
Mogensen, Jens Christian, († 1962), departementschef.
Munch, Peter Rochegune, († 1948), udenrigsminister.
Pontoppidan, Axel, († 1962), kaptajn, hærarkivar.
Pontoppidan, Frederik Carl, kommandørkaptajn.
Rechnitzer, Hjalmar, († 1953), viceadmiral.
Skov, Peter, gesandt.
Stein, Hendrik, redaktør, politiker.
Wamberg, Helge, († 1959), gesandt.
With, Erik, († 1959), generalløjtnant.

Rigsarkivets håndskriftsamling

Samlinger til besættelsestidens historie, der er grundlagt af dr. Bjørn Kornerup, består af 16 pk., heri politirapporter, situationsmeldinger, illegale blade, nazistiske propagandaskrifter o. m. a.

Kaptajn Gordon Norries samlinger til besættelsestidens historie 1940–45 (1 pk.), indeholdende trykt og stencileret materiale.

Optegnelser af viceadmiral Wenck og generalerne E. With og W. W. Prior vedr. Danmarks militærforhold (1 pk.), heri bl. a. E. With: »Militærpolitiske betragtninger sept. 1938« og W. W. Prior: »Mindeblade fra Danmarks mørkeste tid«. Med uddrag af bilag. Anm.: Maskinskrevne manuskripter. Gave fra dr. Vilh. la Cour.